

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь — бакалавр

на тему: **«ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОХОДЖЕННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТСТВОМ МІСТА КИЄВА»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності 054 Соціологія

Касьянчук Дарина Сергіївна

Наукова керівниця: Марценюк Т. О.,

кандидатка соціологічних наук,

доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензентка: Бондар В. С.,

кандидатка соціологічних наук,

доцентка кафедри соціології НаУКМА

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК: _____

«___» _____ 2021 р.

Київ – 2021

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	3
<i>Розділ 1. Військова підготовка в Україні та світі</i>	7
1.1. Міжнародний досвід проходження військової підготовки	7
1.2. Військова підготовка в українському суспільстві.....	12
1.3. Гендер як детермінант мотивації до проходження військової підготовки.....	18
<i>Розділ 2. Гендерні особливості мотивації студентів і студенток цивільних ЗВО міста Києва до проходження військової підготовки</i>	29
2.1. Методологія дослідження гендерних особливостей мотивації студентства до проходження військової підготовки.....	29
2.2. Результати опитування думки студентства київських ЗВО щодо мотивації проходження військової підготовки.....	32
2.3. Результати опитування думки студентства київських ЗВО щодо проходження військової підготовки жінками	35
<i>Висновки</i>	47
<i>Список використаних джерел</i>	50
<i>Додаток А Анкета онлайн-опитування студентства цивільних ЗВО щодо мотивації проходження військової підготовки</i>	56
<i>Додаток Б Гайд інтерв'ю з керівництвом військових кафедр щодо мотивації проходження студентством військової підготовки</i>	61
<i>Додаток В Таблиці</i>	65
<i>Додаток Г Офіційні відповіді військових кафедр цивільних ЗВО м. Києва</i>	79

ВСТУП

Військова підготовка в Україні дає можливість студентству (чоловікам і жінкам) цивільних закладів вищої освіти додатково отримати військову освіту. Пройшовши курс військової підготовки, студентство розширює напрямки своєї майбутньої професійної діяльності та отримує звання «молодшого лейтенанта»/«молодшої лейтенантки». Проте чи можна сказати, що освіта, військове звання, кар'єрне майбутнє військового/військової тощо, відіграють рівнозначну роль у мотивації студентів і студенток до проходження військової підготовки? Доцільно припустити, що внаслідок певних ознак (наприклад, типу військової повинності) мотивація до проходження військової підготовки осіб жіночої та чоловічої статі може відрізнятись. Інакше кажучи, у мотивації студентства до проходження військової підготовки можуть існувати певні гендерні особливості.

Говорячи про мотивацію студентів-чоловіків до навчання на військовій підготовці, доцільно згадати про строкову військову службу в армії: військова підготовка дає право студентам-чоловікам на відстрочку від призову на строкову військову службу («Про військовий обов'язок і військову службу», 1992).

В Україні два рази на рік (осінню та весною) проходить військова призовна кампанія чоловіків (яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу) для обов'язкової військової служби (1992). Існують факти, що свідчать про щорічні ухилення молодих людей від призову. Наприклад, у період 2014-2017 років в Україні було зафіксовано 4 403 кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від призову або мобілізації (Слово і діло, 2018). Ухилення від призову не раз ставали предметом статей українських ЗМІ: «Зараз, як свідчить практика, приходять, зазвичай, кількості молодих людей на всю країну. Решта ж або чекають повісток, або роблять усе можливе і неможливе, аби таких повісток взагалі не одержати. Більше того, і після отримання виклику до військкомату лєвова частка потенційних військовослужбовців до призовних пунктів не поспішають, розраховуючи, що й цього разу “якось та

пронесе”» (Укрінформ, 2018). За словами військового комісару Золочівського районного військового комісаріату (Львівська обл.), проблема неявки чоловіків до призовних пунктів — присутня: «Неявка до військкомату становить приблизно 80%! І це наша найголовніша біда під час призову. Деякі хлопці просто не бачать себе у війську, інші заробляють гроші за кордоном або у великих українських містах, ще інші — або самі бояться, або їх не пускають і переховують батьки.» (АрміяInform, 2019). Доцільно припустити, що відсутність професіоналізації української армії (добровільного типу військової повинності), спричиняє прагнення юнаків до пошуку шляхів відтермінування або повного уникнення призову, серед яких, зокрема, й курси військової підготовки при цивільних ЗВО. Важливо зазначити, що 62% українців вважає, що Україні варто перейти на добровільний призов як чоловіків, так і жінок (Касьянчук, 2020).

Говорячи про мотивацію студенток до проходження військової підготовки, доцільно звернути увагу на інший аспект, а саме: процес фемінізації військової освіти в Україні, який був спричинений нещодавніми історичними подіями. Починаючи від подій 2014 року (Революції Гідності (2013), початку війни на Сході України (2014)), жінки стали активно залучатися до оборонних та військових дій: до прикладу, у соціально-демографічній структурі учасників Євромайдану було задіяно 44% жінок (Касьянчук, 2020). З кожним роком загальна чисельність жінок, залучених у Збройні Сили України, збільшувалася: якщо у 2013 році ЗС налічували 49 926 жінок-військовослужбовців, то станом на 2020 рік їх чисельність становить 56 726 осіб (Укрінформ, 2021). Зросла й чисельність жінок офіцерського складу, до якого входить звання молодшої лейтенантки: у 2013 році у ЗС на офіцерських посадах служило 1 6334 жінок, а у 2020 — 4 810 (2021).

Посилення інтересу жінок до мілітаристської сфери, внаслідок Революції та військових дій на Сході, дало початок необхідності переосмислення становища жінки в українському інституті армії. Так, було розпочато процес включення гендерної рівності в інститут армії: у нормативно-правовій базі України відбулися ряд змін. Наприклад, у 2016 році було розширено перелік військових посад для жінок-

військовослужбовців (Наказ № 292, 2016), а з 2019 року були скасовані обмеження вступу осіб жіночої статі у військові навчальні заклади, наприклад, у військові ліцеї (Про затвердження положення про військовий (військово-морський) ліцей, 2019). За словами заступника директора Департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України полковника Вадима Артамощенко: «Завдяки скасуванню обмеження приймання осіб жіночої статі на навчання у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, частка жінок, зарахованих на навчання до військових вишів у 2019 році, становила майже 17 %, у 2018 році — 8 %» (АрміяInform, 2020). Доцільно припустити, що фемінізація військової освіти в Україні, розширення можливостей професійної самореалізації для жінок у Збройних Силах, можуть виступати важливою мотивацією жінок, зокрема, студенток, до проходження військової підготовки.

На сьогоднішній день, соціологічні дослідження з військової тематики в Україні набувають все більш важливого значення: «В останні роки, виходячи із нагальної необхідності забезпечення захисту незалежності нашої держави та відновлення її територіальної цілісності в умовах збройної агресії Російської Федерації, суттєво зростають роль і значення прикладних військово-соціологічних досліджень» (Михайлов та Єфімова, 2019, ст. 213). Військова підготовка — одна із важливих складових поповнення резерву Збройних Сил України. Для формування ефективних стратегій розвитку військової сфери важливо розуміти, якою є мотивація проходження військової підготовки студентів і студенток цивільних ЗВО. Зважаючи на певні аспекти (досвід українського суспільства у проходженні військової підготовки, тип військової повинності в Україні тощо), для студентів і студенток цивільних ЗВО можуть бути характерні відмінні мотивації до проходження військової підготовки.

Для виявлення гендерних особливостей мотивації серед студентства цивільних ЗВО було задіяно студентство міста Києва, як приклад: студентство усіх/інших міст України є більш важкодоступною групою, ніж студентство Києва.

Отже, **об'єкт** даного дослідження — студентство міста Києва. **Предмет** дослідження — гендерні особливості мотивації проходження військової підготовки. **Мета** дослідження полягає у виявленні гендерних особливостей мотивації проходження військової підготовки студентством міста Києва.

Завдання дослідження:

1. Концептуалізувати поняття «мотивація», «військова підготовка»;
2. Опрацювати міжнародний досвід проходження військової підготовки;
3. З'ясувати досвід проходження військової підготовки в українському суспільстві;
4. Виявити відмінність у типі мотивації студентів і студенток до проходження військової підготовки;
5. Охарактеризувати думку студентства міста Києва щодо проходження військової підготовки жінками.

Теоретичною базою роботи виступають праці вітчизняних та зарубіжних науковців, що стосуються досвіду міжнародної військової підготовки та в українському суспільстві, а також теорії мотивації та її гендерних особливостей до проходження військової підготовки.

Емпірична база роботи — дані онлайн-опитування (програмне забезпечення Google Forms) зі студентством, яке планує проходити, проходить або закінчило військову підготовку на військових кафедрах київських ЗВО. Даний метод дозволяє опитати достатню кількість респондентів для отримання інформації щодо мотивації проходження військової підготовки студентами і студентками, розуміння передумов такого вибору. Для триангуляції дослідження також було включено проведення напівструктурованих інтерв'ю з керівництвом кафедр військової підготовки київських ЗВО (начальники кафедр), для встановлення їх думки щодо мотивації проходження військової підготовки студентства, її гендерних особливостей.

РОЗДІЛ І

ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Міжнародний досвід проходження військової підготовки

У провідних країнах світу діє система інтеграції вищої військової освіти з цивільною (Скворок, 2013). Закордоном проходження військової підготовки при цивільних навчальних закладах вважається найбільш дієвим та дешевим методом розвитку Збройних Сил (Стадник, 2015). В. Стадник у своїй роботі «Досвід та сучасний стан підготовки офіцерів запасу в арміях провідних країн світу» зазначає про ефективність військової підготовки у цивільних ЗВО: «...близько 30% кадрових офіцерів збройних сил Великобританії і 40% збройних сил США проходили навчання на курсах позавійськової підготовки при цивільних навчальних закладах...В Іспанії на дійсну службу щороку призивають близько 4000 офіцерів запасу — випускників цивільних ВНЗ...За даними британського міністерства оборони, майже 1/3 офіцерського складу ЗС укомплектована особами, що пройшли позавійськову підготовку в цивільних ВНЗ» (2015). Країни Європи та США особливо стали зосереджуватися на військовій підготовці цивільної молоді, зокрема й осіб жіночої статі, через професіоналізацію армії: перехід на добровільну систему комплектації Збройних Сил (Мойсєєв, 2016).

У даній роботі буде розглянуто досвід Великої Британії, Німеччини, Франції та США.

Британська військова підготовка триває три роки та має таку структуру (Стадник, 2015): три служби позавійськової підготовки офіцерів у військових і цивільних навчальних закладах відповідно до трьох видів ЗС; кадетський корпус, що складається з курсантських формувань на базі шкіл і середніх спеціальних навчальних закладів; морського кадетського корпусу; кадетських формувань сухопутних військ; авіаційного навчального (кадетського) корпусу та об'єднаних кадетських формувань.

«Об'єднаний кадетський корпус» (англ. “Combined Cadet Force”) фінансується Міністерством оборони країни і станом на 2020 рік діє у понад 500 загальноосвітніх школах Британії (Combined Cadet Force, 2021). Дана організація не є частиною Збройних Сил Великої Британії і не передбачає військової служби (2021). До навчання приймаються дівчата і хлопці віком 11-18 років (Бондаренко, 2016). Мета організації — забезпечити розвиток особистої відповідальності, лідерства та самодисципліни британської молоді, за допомогою вивчення певного обсягу військової підготовки (залежно від та дотримання ідентичної до ЗС структури військових чинів (2021). Доцільно зазначити, що Британія зацікавлена у подальшому розвитку військової освіти для її цивільної молоді: до 2024 року планує збільшити чисельність кадетів до 60 000 тисяч (2021). Причиною розширення кадетських корпусів доцільно назвати ефективність збільшення Збройних Сил країни: «Багато хто з офіцерів британського війська починали свою кар'єру саме в Об'єднаному кадетському корпусі» (Мойсєєв, 2016, ст. 189). У Великій Британії армія активно взаємодіє з навчальними закладами, громадськими організаціями, створюючи можливість для дітей і молоді розвиватися у напрямку військової підготовки: «...військова підготовка («Системна позавійськова підготовка») в школі проходить від 11 до 18 років, являється запорукою успіху у процесі формуванні громадянина і патріота своєї держави» (2016).

У Німеччині до 2011 року діяла обов'язкова строкова служба для чоловіків, проте не всі юнаки бажали йти до армії. Саме тому існувала альтернативна цивільна служба (нім. “Zivildienst”): «Раніше юнаки, які з різних причин не бажали йти в армію, працювали, наприклад, у лікарнях, в установах по догляду за літніми людьми, у дитячих будинках або розносили їжу в притулках. За 50 років альтернативну службу обрали майже три мільйони юнаків.» (Made for minds, 2018). Зважаючи на зміну військової повинності в країні на добровільну, альтернативна цивільна служба втратила свою актуальність. Натомість було створено «Федеральну службу волонтерів» (нім. “Bundesfreiwilligendienst”), яка, на відміну від альтернативної цивільної служби, не має обмежень за статтю (2018). Військова підготовка молоді в

Німеччині також проводиться в школах штатними офіцерами у справах молоді: «Міністерство оборони Німеччини має у складі служби по зв'язках з громадськістю югенд-офіцерів, тобто офіцери по роботі з молоддю. Завданням цих офіцерів є роз'яснення школярам і студентам основ зовнішньої і оборонної політики Німеччини, міжнародної ситуації. Свою діяльність вони проводять з дозволу навчального закладу. У військових частинах проходять «дні відкритих дверей» на яких розглядаються різні питання, у тому числі і патріотизму.» (Мойсєєв, 2016, ст. 190).

У Франції військова підготовка реалізуються двома шляхами (Брижатий, 2012): у військових ліцєях (ліцєях оборони, з франц. “Les lycées de la défense”), за наявності неповної середньої освіти, та у школах основної підготовки для цивільної молоді з повною середньою освітою (рис. 1.1).



Рис. 1.1. Структура підготовки офіцерських кадрів Збройних Сил Франції (Брижатий, 2012)

Одним із головних аспектів навчання шкіл основної підготовки у Франції — стажування у військах та отримання звання «молодшого лейтенанта»: «...курсанти набувають: командних і практичних навичок у використанні озброєння та техніки. По завершенню навчання у офіцерській школі випускникам присвоюють військове звання «молодший лейтенант» і направляють до «практичних шкіл» родів військ, де вони, за обраним фахом, продовжують навчання упродовж двох років.» (2012). Для французького суспільства професія офіцера — престижна: «Стати офіцером у Франції дуже престижно. Ця професія забезпечує стабільність у суспільному житті офіцера та створює міцне матеріальне становище.» (2012). Військова підготовка і військово-патріотичне виховання загалом виступає однією з пріоритетних складових формування держави і залучає як осіб чоловічої, так і жіночої статі: «До військових ліцеїв щороку вступає близько 4000 юнаків і дівчат... Виховання такої особистості відбувається завдяки ефективній соціалізації юнаків і дівчат у військових ліцях, які формують майбутню еліту збройних сил Франції» (Бондаренко, 2016).

Найпоширенішою формою позавійськової підготовки цивільної молоді у США вважається чотирирічне навчання на курсах «Корпусу підготовки офіцерів запасу» (англ. ROTC (Reserve Officers' Training Corps)) при коледжах та університетах: студентство освоює основні спеціальності за програмами університетів чи коледжів та одночасно навчаються за програмою курсів ROTC, що організовані за видами збройних сил США (Стадник, 2015). «ROTC — це один із трьох способів, що чоловіки та жінки, які бажають служити в армії Сполучених Штатів, можуть пройти військову службу та вступити до армії в якості молодшого лейтенанта (Second Lieutenant)» (Mit Army ROTC, 2021). Додатково, у середніх школах США (державних та приватних) діє федеральна програма підготовки молодших офіцерів запасу (початкова військова освіта) JROTC (Junior Reserve Officers' Training Corps), проходження якої є добровільною (Український мілітарний портал, 2013). Загальна система військової підготовки фахівців ЗС Сполучених Штатів загалом має таку систему (рис. 1.2.):

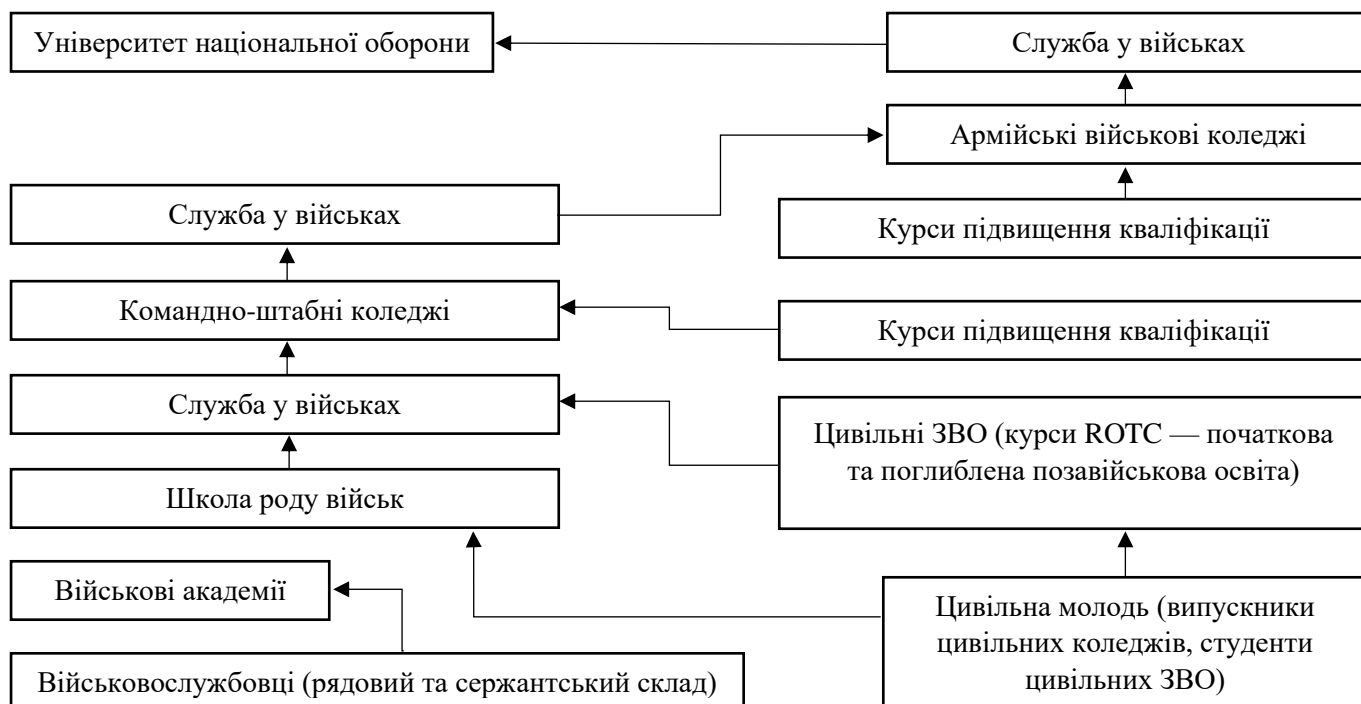


Рис. 1.2. Загальна система підготовки фахівців у Збройних Силах США
(Брижатий, 2012)

У США увага зосереджується на військовій підготовці як дівчат, так і хлопців: «Структура навчання у видових вищих військових навчальних закладах, які є основними в системі підготовки кадрових офіцерів, будується на повній середній освіті юнаків і дівчат». Під час прийому на військову підготовку, у США особлива увага приділяється мотивації вступників: «Важливу роль під час прийому відіграє особиста бесіда із вступником, під час якої керівництво звертає увагу на мотивацію до подальшої служби. При заключному відборі розглядаються характеристики і рекомендації, отримані в середній школі» (Брижатий, 2012). У своїй роботі О. Бондаренко наводить цитату одного з курсантів-випускників американської військової академії Вест-Пойнт щодо його мотивації проходження військової підготовки: «В основному це можливість отримати чудову освіту. Всі випускники служать своєму народу і Америці, а це — велика честь. Тут вчать дисципліні, формують справжніх лідерів нації» (Бондаренко, 2016). Говорячи про прийом молоді на курси військової підготовки, доцільно зазначити про факт низької залученості осіб

жіночої статі через високі вимоги у деяких спеціальностях ЗС, а саме: «У 2017 році у США жінка вперше закінчила Курси підготовки офіцерів морської піхоти...Зі 131 вступника до кінця дійшли тільки 88. Зазвичай упродовж навчання відсіюються близько чверті курсантів, причому 10% із них — у перший день.» (ВВС, 2017)

Отже, військова підготовка закордоном — одна із пріоритетних методів популяризації кар'єри військового/військової та збільшення чисельності військового резерву. У кожній країні визначається певна мотивація молоді до проходження військової підготовки: у Німеччині — небажання проходити строкову військовою службу, у Франції — престижність підготовки і військової сфери загалом, у США — отримання освіти. Доцільно визначити, що кожна країна залучає молодь проходити військовою підготовку аргументуючи це необхідністю для становлення гідного/гідної громадянина/громадянки своєї країни

1.2. Військова підготовка в українському суспільстві

Формування досвіду українського суспільства у проходженні військової підготовки розпочався ще за часи створення СРСР: із 1930-х років, ще зі школи, програма з військової підготовки була присутня у шкільних радянських програмах (як підрозділ фізичної підготовки). Основною метою впровадження початкової військової підготовки у школах було підвищити рівень військової підготовки школярів, тим самим сформувавши мобілізаційний ресурс. Про це у своїй роботі зазначає І. Роцін: «Від середини 1930-х років фізична підготовка підростаючого покоління сприймається владою вже не як спосіб виховання здорового пролетаріату (робочої сили), а як мобілізаційний ресурс, спосіб підвищення передусім військової, а також загальної підготовки молоді.» (Роцін, 2016, ст. 21). Першопочатково програма військової підготовки школярів передбачала: освоєння стрілецької справи, протиповітряної оборони, лиж, плавання, знання основних військово-політичних питань про Червону Армію, знайомство з основними принципами побудови фізичної культури в СРСР та міжнародним революційним спортивним рухом (2016).

З початком Другої світової війни, у 1939 році, шкільні програми з фізичної культури були переглянуті у напрямку їх тотальної воєнізації (Рошчін, 2015). Зміст нової навчальної програми розроблявся Комісаріатом оборони країни та передбачав: збільшення кількості годин на уроки фізичних вправ та допризовної військової підготовки. включення стрійової та стрілецької підготовки, військової топографії, військово-санітарної справи, тактичної підготовки (Рошчін, 2016). Важливою зміною у воєнізації шкіл стало рішення про організацію роздільного навчання учнів та учениць, яке діяло до 1954 р. (2016).

Говорячи про гендерну рівність у наданні знань особам чоловічої та жіночої статі, доцільно зауважити, що після 1940-го року у радянській військовій підготовці, та освіті загалом, вона не передбачалася. Розділення ролей в інституті армії науковці пояснюють наявністю гендерних контрактів, які існували у радянському суспільстві. Г. Петрученя у своїй роботі «Гендерна асиметрія студентства як чинник формування гендерної культури в Україні в 60-80-ті роки ХХ століття» зазначає: «Якщо радянський жіночий гендерний контракт передбачав реалізацію функцій матері-трудівниці, то у гіпермаскулінній мілітаризованій державі чоловічий відбивався у термінах "трудівник" та "захисник"» (2014, ст. 53). На думку О. Гончаренко впровадження такого гендерного контракту на початку 1940-х років став «поштовхом для трансформацій в системі шкільної освіти – перехід від егалітарних до традиційних патріархатних цінностей, відмова від спільного і повернення до роздільного навчання» (Гончаренко, 2017). Відмінність викладання військової підготовки у школах для дівчат та хлопців полягала у: 1) кількості фізичного навантаження та 2) кількості відведених годин на заняття. Наприклад, учениці виконували менше вправ, ніж учні, зосереджувалася увага на вправах, що зміцнювали м'язи черевного пресу; на відміну від учнів, ученицям більше відводилося годин на заняття з рукоділля, педагогіки, стенографії (2017). Після закінчення війни, а саме у 1947 році, співробітниками Науково-дослідного інституту фізичного виховання і шкільної гігієни АПН СРСР була сформована нова програма з

фізичного виховання, що виключала активну військову підготовку школярів задля відновлення їх здоров'я після воєнних дій (Рошнін, 2016).

Окрім військової підготовки українського суспільства у школах, уряд СРСР займався воєнізацією закладів вищої освіти. Від 20 серпня 1926 року у ВНЗ (минула назва ЗВО) і технікумах був уведений вищий допризовний вишкіл студентів (ВДВС), який був включений у навчальну програму (Безносок, 2013). Ініціатором здійснювання підготовки резерву командного складу з числа студентів на базі цивільних вищих і середніх спеціальних навчальних закладів був радянський полководець і військовий теоретик Михайло Васильович Фрунзе: «...наша мета: поставити справу так, щоб кожен цивільний ВНЗ, що закінчив, уже був підготовлений до ролі командира по найбільш близькій даному ВНЗ спеціальності і потребував лише в невеликій практичній підготовці» (2013, ст. 274). Залежно від спеціальності студента/студентки визначалася програма військової підготовки: у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у 1949 році було створено військову підготовку для студентів фізичного та радіофізичного факультетів за фахом «радіолокаційні станції», того ж року починається і підготовка студентів факультету іноземних мов і створюється цикл військового перекладу (Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2020). Програма ВДВС визначалася декретом від 13 грудня 1926 року «Про порядок проходження учнями ВНЗ вищого допризовного вишколу і про відбування ними по закінченню ВНЗ дійсної військової служби» та складалася з теоретичного курсу військової справи і двомісячної літньої практики в період спеціальних табірних зборів (табзбір) (2013).

У серпні 1930 року, Законом про обов'язкову військову службу, замість ВДВС було введено вищу позавійськову підготовку (ВПП): ВПП вважалася дійсною військовою службою і заміняла термінову службу в армії (2013). Після реорганізації ВДВС у ВПП, на базі військових кабінетів ВНЗ були створені військові кафедри в складі окремих циклів по видах підготовки (політична, тактична, технічна та інші) (2013). Важливо зазначити, що у період 1926-1930-х років з числа студентів готували

молодших командирів (не офіцерський, а сержантський склад), а вже з 1931 року — офіцерів запасу (2013).

Як у школах, так і у вищих навчальних закладах програми військової підготовки для чоловіків та жінок були різні: студенти-чоловіки вивчали військову справу, а студентки — медичну допомогу (2014). Проходження студентками військової підготовки розпочалося у 1960 році, внаслідок прийняття Постанови Ради Міністрів СРСР від 2 квітня 1960 № 356-145 і розпорядження Ради Міністрів СРСР від 25 вересня 1962 № 2684, яка передбачала створення кафедри цивільної оборони у всіх гуманітарних вузах (Петрученя, 2014).

У 1989 році внаслідок змін у закон СРСР «Про всезагальну військову повинність» було прийняте рішення: студенти, які проходили військову підготовку на військових кафедрах і ті, які навчались в середніх спеціальних навчальних закладах за програмою підготовки офіцерів запасу, відтермінування для отримання вищої освіти було рівноцінно звільненню від проходження військової служби (Муравський, 2008). Автор роботи «Історичні аспекти процесу підготовки офіцерів запасу» О. Безносюк щодо цього зазначає: «Це призвело до глибокої кризи системи вишколу з початку 90-х: у зв'язку з загальним скорочення Збройних Сил, практично припинився заклик офіцерів запасу у війська, що давав їм можливість придбати необхідний армійський досвід» (Безносюк, 2013, ст. 277).

Після 1992 року, а саме період з 1992 по 2011 роки, в Україні спостерігалось скорочення військових кафедр у ЗВО. Якщо у 1992 році існувало 73 військові кафедри, то у 1993 їх стало 41, у 2005 — 19, а, згідно із уточнення Держпрограми на 2006-2011 роки, кількість військових кафедр до 2011 року мала скоротитися до 6 (Шаталова та Бараш, 2008). Від 2019 року в Україні налічується 55 закладів вищої освіти, де студенти і студентки цивільних ЗВО мають змогу вступити до військової кафедри та пройти військову підготовку («Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, 2019). Наприклад, у Києві налічується 11 таких ЗВО: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Військовий інститут телекомунікацій та

інформатизації імені Героїв Крут, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» та інші. (див. Додаток В табл. В.1.).

Згідно із законодавством України, військова підготовка проводиться на добровільних засадах громадянами України (як чоловіками, так і жінками), які мають або здобувають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями («Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу», 2019). Військова підготовка організовується та проводиться згідно з вимогами Закону України «Про вищу освіту», Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу та Інструкцією про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу. Говорячи про військову освіту жінок і чоловіків, доцільно зазначити, що за даними опитування КМІСу (2018 року) «Думки і погляди населення України (Омнібус)» (n=2026) більше половини українців, незважаючи на стать, (60,3%) вважають, що жінкам мають бути надані рівні можливості із чоловіками здобувати військову освіту, що говорить про підтримку патерналістської політики щодо жінок у ЗСУ (Касьянчук, 2020).

Метою проведення військової підготовки є: забезпечення Збройних Сил, інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення необхідною кількістю військовонавчених громадян для виконання військового обов'язку в запасі; проходження військової служби за контрактом або за призовом осіб офіцерського складу; проходження служби у військовому резерві Збройних Сил та інших військових формувань; забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності (2019). Військова підготовка проводиться за державним замовленням (за рахунок коштів державного бюджету, передбачених на утримання Збройних Сил та інших

військових формувань), а також за контрактом (надання фізичним особам платних послуг у галузі вищої освіти, пов'язаних з військовою підготовкою, для забезпечення реалізації права таких осіб на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності (2019). Обов'язковим етапом зарахування на навчання є проведення конкурсного відбору та медичного огляду (2019).

Програма військової підготовки складається із таких етапів: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; навчального збору (удосконалення професійних навичок громадян, набутих ними під час засвоєння програми військової підготовки); контрольних заходів (випускний екзамен, складання Військової присяги) (2019).

Існує проблема в результатах проходження військової підготовки. На думку О. Боярчука та В. Романчука, випускники військової підготовки мають незадовільний рівень фізичної підготовки, що не дає змогу захищати державу у разі загострення бойових дій на Сході України: «Програма підготовки офіцерів запасу у військовому ВНЗ взагалі не передбачає проведення занять із фізичної підготовки будь-якої спрямованості. Як наслідок, офіцери, які призвані до лав Збройних Сил України після закінчення ФПОЗ, не володіють навичками та вміннями у виконанні таких вправ військово-прикладного характеру, як: подолання перешкод, рукопашний бій, метання гранати на точність і дальність, марш-кидок тощо. Відповідно, й рівень їх фізичної підготовленості є незадовільним.» (Боярчук і Романчук, 2017, ст. 38).

З 2012 року Україна бере участь у програмі НАТО «Удосконалення військової освіти» (англ. “Defense Education Enhancement Program” (DEEP)), яка допомагає країнам-партнерам у розвитку та реформуванні системи військової освіти і станом на 2019 рік досягла певних результатів, зокрема: 1) сформовано нові вищі військові навчальні заклади та військові кафедри підготовки офіцерів запасу; 2) у військових навчальних закладах (ВНЗ) проведені необхідні організаційні зміни та переатестація наукових та науково-педагогічних кадрів (Стріха, 2019). У липні 2020 року, директор

Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України, В. Мірненко заявив про продовження процесу реформування військової освіти України за стандартами НАТО (Укрінформ, 2020).

Отже, починаючи з 1930-х років в українському суспільстві діє військова підготовка у цивільних закладах вищої освіти. За Радянських часів підготовка не передбачала гендерну рівність: залежно від статі студентство вивчало певну військову дисципліну. Натомість сучасне українське законодавство передбачає гендерну рівність у проходженні військової підготовки на добровільних засадах. Основною задачею проходження цивільною молоддю радянська влада визначала збільшення мобілізаційного ресурсу країни.

1.3. Гендер як детермінант мотивації до проходження військової підготовки

Військова підготовка в Україні та інших світових державах передбачає можливість її проходження особам як чоловічої, так і жіночої статі. Доцільно припустити, що в Україні, через відсутність професіоналізації армії, мотивація до проходження військової підготовки у чоловіків і жінок, які навчаються у цивільних ЗВО, може відрізнятися.

Термін «мотивація» був вперше вжитий у 1880-х роках у словнику психологів і до початку ХХ століття використовувався для позначення добровільної, ціленаправленої дії (Попова, 2012). Для визначення поняття мотивації в контексті соціології пропонується розглядати її за складовими: потреби, інтереси, мотиви та стимули індивіда (Абдрахманова, 2018). Потреба у соціології доцільно визначати як соціальну потребу «Отримання винагороди, тобто того, що відповідає цілям та інтересам індивіда» (2018, ст. 1051). Поняття інтересу у соціології визначається як: «1. Спрямованість суб'єкта на значимі для нього об'єкти, пов'язана із задоволенням потреб індивіда. 2. Реальна причина діяльності соціальних суб'єктів, спрямованої на задоволення певних потреб, що лежить в основі безпосередніх спонукань, мотивів, ідей і т. п., що визначається положенням і роллю цих суб'єктів в системі суспільних

відносин» (2018, ст. 1051). У свою чергу, мотив — «це спонукальна причина, привід до якої-небудь дії, доводів на користь чого-небудь» (2018, ст. 1052). Таким чином, мотивацію у соціологічному вимірі доцільно визначити, як «вибір певної моделі поведінки, яка формується на основі постійних мотивів, що ґрунтуються на аналізі індивідом передбачуваних наслідків цього вибору» (2018, ст. 1052).

Говорячи про мотивацію у контексті навчання загалом, то вона передусім визначається, як готовність, потреба, бажання та примус студента брати участь у навчальному процесі та бути успішним у ньому (Bomia & others 1997). У даному дослідженні мотивація концептуалізується як вибір індивідом певної моделі поведінки, яка формується на основі зовнішніх або внутрішніх джерел впливу для задоволення власних потреб.

Науковці розділяють мотивацію на два широкі типи (1997): зовнішню та внутрішню (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

**Типи мотивації до навчання
(Bomia & others, 1997)**

№	Тип мотивації	Ознака	Приклад
1.	Зовнішня (англ. “extrinsic”)	<ul style="list-style-type: none"> - Зовнішні джерела та цінності, що впливають на людину (діяти чи вчитися); - Короткостроковість: як тільки зовнішні джерела та цінності зникають або більше не надають студенту достатньої значимості — готовність і зусилля вчитися також припиняються. 	Винагорода, позитивні/негативні результати, комфорт/дискомфорт

Продовження табл. 1.1.

2.	Внутрішня (англ. “intrinsic”)	<ul style="list-style-type: none"> - Впливи, що походять із власних бажань людини; - Довгостроковість: навчання може продовжуватись навіть тоді, коли зовнішня мотивація для навчання повністю/частково відсутня. 	Вихід за рамки обсягу та вимог навчального курсу, прагнення не лише виконати обмежений набір вимог курсу, а освоїти предмет.
----	--	---	--

Розглядаючи гендерні особливості мотивації студентів та студенток до навчання загалом, доцільно згадати роботу американського соціолога Майкла Кіммела, а саме «Гендероване суспільство». У ній Кіммел зазначає про вплив навчальної програми на формування суспільних уявлень про гендерні ролі: «Навчальні заклади схожі на фабрики старих часів і виробляють вони гендерованих індивідів. Під впливом навчального курсу двоякого роду: офіційного (у вигляді підручників тощо) та паралельного, «прихованого» курсу (у формі наших неформальних взаємодій і з викладачами, і з іншими студентами), ми стаємо гендерованими» (Кіммел, 2000, ст. 232).

2014 року було здійснене дослідження на базі факультету психології Східно-Сибірської державної академії освіти (м. Іркутськ). У якості респондентів було задіяно 200 студентів 17-29 років (160 жінок, 40 чоловіків). У дослідженні були застосовані такі методики, як: «Опитувальник визначення маскулінності і фемінності» С. Бем, «Методика діагностики навчальної мотивації студентів» А. А. Реана, В. А. Якуніна, «Діагностика ступеня задоволення основних потреб» В. В. Скворцовой, «Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху» Т. Елерса (Семенова та Чопюк, 2014). Особливість даного дослідження полягає у тому, що респондентів розподіляли на таких, що мають фемінні чи маскулінні ознаки і визначали їх тип мотивації до навчання.

У результаті дослідження було з'ясовано, що існують гендерні відмінності в навчально-професійній мотивації (2014). Респонденти, які мали більше маскулічних характеристик, аргументували своє навчання у педагогічному ЗВО бажанням забезпечити собі професійне майбутнє, потребою у комфортному матеріальному становищі, небажанням йти в армію, легкістю вступу у даний ЗВО, а також престижністю диплому про вищу освіту (2014). Натомість для респондентів із переважанням фемінних характеристик найбільшою мотивацією до навчання у ЗВО виявилось бажання отримати знання, потреба у міжособистісних зв'язках та самореалізації (2014). Тобто, доцільно припустити, що студенти мають переважно зовнішню мотивацію до навчання, а студентки — внутрішню.

Бахтін А. та В. Лелека займалися вивченням мотивації до проходження військової підготовки, проте ними було досліджено мотиви виключно осіб чоловічої статі. Вони виділили сім груп мотивів, що спонукають студентів навчатися на кафедрі військової підготовки (табл. 1.2.):

Таблиця 1.2.

**Групи мотивів навчання на кафедрі військової підготовки
(Бахтін, А., Лелека, В., 2017)**

№	Мотив	Ознака
1.	Соціально значимий	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомлення суспільної значущості військової діяльності; - наявність почуття патріотизму; - бажання підготуватися до майбутньої військової діяльності; - усвідомлення важливості захисту Вітчизни на офіцерських посадах.
2.	Розвитку, вдосконалення особистості	<ul style="list-style-type: none"> - можливість розвитку характеру, волі, патріотизму, інших якостей особистості.

Продовження табл. 1.2.

3.	Військово-професійної спрямованості	- наявність стійкої орієнтації на офіцерську службу/службу за контрактом у званні лейтенанта, по спеціальності, тощо.
4.	Планування майбутньої життєдіяльності	<ul style="list-style-type: none"> - навчання як період впливу на майбутнє кращого життя; - оволодіння необхідною майбутньою спеціальністю; - влаштування на роботу, на яку не приймали до цього (поліція, СБУ); - вступ до іншого навчального закладу.
5.	Викладач кафедри військової підготовки як приклад, взірець для наслідування	- рівень авторитету викладача кафедри військової підготовки як показник успішності.
6.	Престиж	<ul style="list-style-type: none"> - кафедра військової підготовки користується авторитетом, популярністю серед абітурієнтів, студентів; - навчаються ровесники.
7.	Вимоги	<ul style="list-style-type: none"> - вимога батьків; - відсутність стипендії (якщо навчається за кошти держави).

У жовтні 2012 року було здійснене дослідження Центром воєнно-стратегічних досліджень (ЦВСД) Національного університету оборони України (НУОУ) за організаційної підтримки Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України (ДВОН). Респондентами дослідження стали студенти (90% — чоловічої статі, 10% — жіночої), які навчаються за програмою офіцерів запасу

(Зельницький, Капосльоз та інші, 2013). За даними дослідження 54,2% респондентів були вмотивовані проходити військову підготовку стійким бажанням служити на офіцерських посадах, 37,8% – відсутністю мотивації проходити строкову службу (2013). Серед чинників, що вплинули на вибір навчатися за програмою офіцерів запасу (військова підготовка), респондентами найчастіше були обрані такі: престижність офіцерської служби (38,2%), вплив батьків (21,7%), романтика військової служби (10,6%) (2013). Говорячи про престижність офіцерської служби, доцільно пригадати результати дослідження «Молодь України – 2017» (n=2000) (2017): професія військового/військової приваблює лише 7,5% української молоді (чоловіки – 8,8%, жінки – 6,1%) (Дмитрук, Падалка та інші, 2017). Мотивація студентства проходити військову підготовку також може бути пов'язана із його патріотичними настроями. За даними соціологічного дослідження «Молодь України – 2015» (n=2852) (2015), 26% респондентів готові захищати свою країну із зброєю в руках у разі, якщо їх мобілізують або виникне нагальна необхідність (серед чоловіків таких 34%, серед жінок 17%) (Волосевич, Герасимчук та інші, 2015).

Офіційні сайти ЗВО, що мають кафедри військової підготовки, зазвичай містять інтерв'ю з керівництвом кафедр та чинним студентством, де вони вказують на можливі ознаки мотивації студента/студентки до вступу. Наприклад, в інтерв'ю на сайті Ужгородського національного університету студент кафедри військової підготовки зазначив, що для нього навчання на кафедрі – це можливість втілити свій громадянський обов'язок (стати на захист держави), паралельно освоїти додаткову освіту, бажання отримати військове знання та можливість подальшого працевлаштування у ЗСУ (Ужгородський національний університет, 2020). Декан Ужгородського університету зазначив про щорічне збільшення студенток на військовій кафедрі та виділив подальше працевлаштування у ЗСУ як основну ознаку їх мотивації проходження військової підготовки: «З кожним роком на "воєнці" все більше студенток-дівчат. Одні хочуть у силові, правоохоронні відомства, інші прагнуть потрапити в ЗС на контракт на добру зарплату» (2020). Випускниця військової кафедри Національного університету оборони імені Івана Черняхівського,

Тетяна Сіваченко, у сюжеті Військового телебачення зазначила: «Я вирішила поступати на військову кафедру, так як це була мрія з дитинства» (НУОУ ім. І. Черняхівського, 2019, 2:34). Ознаками мотивації керівник кафедри також назвав можливість випускників-чоловіків звільнитися від одного року строкової служби в армії та започаткування власного бізнесу: «Деякі випускники військових кафедр по закінченні вирішують відкрити свій стартап. "Воєнка" стає поштовхом до відкриття курсів для волонтерів, з тактичної медицини для "польових сестер" тощо.» (2020).

На основі зібраної інформації про мотивацію та її гендерні особливості до проходження навчання загалом, було сформовано два типи мотивації студентства до проходження військової підготовки: суспільний та індивідуальний. Кожен із типів мотивації має свої ознаки, що базуються на готовності, потребі, бажанні та/або примусі індивіда вступати на військову підготовку (табл. 1.3.).

Таблиця 1.3.

Типологізація мотивації студентства до проходження військової підготовки

Тип мотивації		Ознака
Суспільний		<ul style="list-style-type: none"> • бажання втілити свій громадянський обов'язок; • бажання займатися волонтерською діяльністю (допомагати військовим, ЗСУ тощо)
Індивідуальний	Внутрішній	<ul style="list-style-type: none"> • бажання/потреба забезпечити собі комфортне матеріальне становище у майбутньому; • бажання/потреба наслідувати сімейну професію військового/ військової; • бажання/потреба професійно самореалізуватися у ЗСУ; • бажання/потреба/готовність підписати контракт із ЗСУ; • бажання/потреба отримати військову освіту, нові знання.

	Зовнішній	<ul style="list-style-type: none"> • бажання/потреба отримувати стипендію; • примус/бажання батьків; • бажання/потреба встановити нові романтичні/дружні соціальні зв'язки; • бажання/потреба підтримувати зв'язок із друзями/знайомими, які також проходять військову підготовку; • бажання/потреба отримати звання молодшого лейтенанта/ лейтенантки; • бажання/потреба отримати відстрочку у строковій службі/ небажання проходити строкову військову службу; • престижність військової підготовки та освіти загалом; • популярність військової підготовки серед студентства/оточення.
--	------------------	---

Суспільний тип мотивації до проходження військової підготовки визначається як модель поведінки, що базується на досягненні особистих цілей із перспективою на допомогу державі та/або суспільству. Тобто, даний тип мотивації містить ознаки внутрішньої мотивації до навчання: передбачає власне бажання студентства не лише виконати обмежений набір вимог в рамках навчального періоду, а й застосувати знання та навички на практиці поза межами навчання у довгостроковій перспективі.

Індивідуальний тип мотивації передбачає таку модель поведінки студентства, що ґрунтується на досягненні виключно особистих потреб. Потреби студентства можуть бути викликані як зовнішніми, так і внутрішніми джерелами впливу тому індивідуальний тип мотивації було поділено на: індивідуально-зовнішній та індивідуально-внутрішній. Індивідуально-зовнішній підтип означає, що студент/студентка має певні зовнішні джерела впливу (примус батьків, грошова

винагорода, комунікація тощо) і тому проходить військову підготовку. Натомість індивідуально-внутрішній — внутрішні джерела впливу (отримання освіти, професійна самореалізація у ЗСУ тощо).

Отже, у даному розділі опрацьовано міжнародний досвід проходження військової підготовки таких країн, як: Велика Британія, Німеччина, Франція та США. У кожній з країн військову підготовку можуть проходити як чоловіки, так і жінки на добровільних засадах. У Британії військова підготовка триває три роки і складається з декількох структурних розділів, один з яких — Об'єднаний кадетський корпус, що станом на 2020 рік діє на базі понад 500 загальноосвітніх школах Британії. Військова підготовка у Німеччині проводиться громадськими організаціями у закладах освіти під керівництвом штатних офіцерів у справах молоді. З'ясовано, що до 2011 у Німеччині діяла альтернативна цивільна служба для чоловіків, які не бажали проходити службу в армії, а після — було створено організацію «Федеральна служба волонтерів», яка перейняла функції альтернативної служби вже без гендерних обмежень. Цивільна молодь Франції, яка здобула повну середню освіту має змогу пройти трирічну військову підготовку у школах основної підготовки з можливістю попрактикувати свої навичку у справжній військах. У Франції військова підготовка та сфера вважається престижною діяльністю, яка може забезпечити стабільне соціальне і високе матеріальне становище. Військова підготовка у США має чотири шляхи проходження, а найбільш поширеним серед молоді є курси ROTC. Для дітей діє федеральна підготовка молодших офіцерів запасу JROTC. Надважливою складовою прийому вступників на військову підготовку у США є їх мотивація. Україна має збройних конфлікт із країною-сусідом Росією, тому збільшення резерву Збройних Сил за допомогою випускників військової підготовки є необхідним шляхом для більш успішної протидії ворогу. Доцільно припустити, що після завершення конфлікту, Україна могла б перейняти досвід Німеччини з альтернативною цивільною військовою службою або почати процес професіоналізації ЗС.

Досвід українського суспільства у проходженні військової підготовки демонструє, що військова підготовка входила до шкільної програми та була включена

до занять фізичної підготовки: освоєння стрілецької справи, протиповітряної оборони, лиж, плавання, знання основних військово-політичних питань про Червону Армію, знайомство з основними принципами побудови фізичної культури в СРСР та міжнародним революційним спортивним рухом. Військова підготовка мала гендерні особливості у програмах викладання для осіб чоловічої та жіночої статі, як у закладах середньої та вищої освіти. Основною метою започаткування військової підготовки у цивільних ЗВО (інститутах, університетах, технікумах тощо) було сформувати базу кваліфікованих командирів певних спеціальностей, які у подальшому потребували лише невелику практичну підготовку і були готові до служби в армії чи участі у бойових діях.

Поняття «мотивація» та «військова підготовка» концептуалізовано як (табл. 1.4.):

Таблиця 1.4.

Концептуалізація основних понять

Поняття	Визначення
Мотивація	Вибір індивідом певної моделі поведінки, яка формується на основі зовнішніх або внутрішніх джерел впливу для задоволення власних потреб. Може мати короткостроковий або довгостроковий характер.
Військова підготовка	Форма навчальних занять, що проводиться у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти або у вищих військових навчальних закладах, на добровільних засадах громадянами України, які мають або здобувають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями.

Існують гендерні особливості мотивації студентства у навчально-професійній діяльності загалом: студенти мають переважно зовнішню мотивацію до навчання у ЗВО, а студентки — внутрішню. Говорячи про мотивацію студентів і студенток до проходження військової підготовки, було встановлено групи мотивів лише осіб чоловічої статі.

Сформовано два типи мотивації до проходження військової підготовки студентством: суспільний та індивідуальний, який поділяється на два підтипи: індивідуально-внутрішній і індивідуально-зовнішній.

РОЗДІЛ II

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ І СТУДЕНТОК ЦИВІЛЬНИХ ЗВО МІСТА КИЄВА ДО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Методологія дослідження гендерних особливостей мотивації студентства до проходження військової підготовки

У даній роботі було застосовано якісну та кількісну стратегію дослідження, адже було важливо: 1) виявити різноманіття явища мотивації студентів і студенток цивільних ЗВО до проходження військової підготовки та наявність її гендерних особливостей; 2) з'ясувати чисельність студентів чоловічої та жіночої статі, які проходять військову підготовку (на прикладі деяких ЗВО міста Києва).

Генеральною сукупністю дослідження виступає студентство, яке проходило/проходить/планує проходити військову підготовку в одному із цивільних ЗВО міста Києва, що має військову кафедру. За списком переліку закладів вищої освіти, на базі яких проводиться військова підготовка, було відібрано 10 таких цивільних ЗВО (Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, 2019): Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національна академія внутрішніх справ, Національна академія Служби безпеки України, Національний авіаційний університет, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Українська військово-медична академія.

Для з'ясування чисельності студентів і студенток, які проходять військову підготовку за програмою офіцерів запасу (навчаються на військовій кафедрі), було

надіслано запити до 10 київських ЗВО, які мають військові кафедри. У результаті було отримано одну відповідь від Державного вищого навчального закладу «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»: станом на 2020-2021 рік 418 студентів навчається на військовій кафедрі, серед яких: 400 студентів і 18 студенток (Доступ до правди, 2021). Інші вищі навчальні заклади відмовили у наданні інформації про чисельність студентів і студенток, які навчаються на військовій кафедрі, аргументуючи це неможливістю поширення службової інформації стороннім особам (див. Додаток Г).

Для виявлення гендерних особливостей мотивації студентства до проходження військової підготовки протягом 26 лютого - 11 березня 2021 року було проведено анонімне онлайн-опитування за допомогою програмного забезпечення Google Forms. Даний метод було обрано з декількох причин. По-перше, онлайн-опитування дозволило знайти важкодоступних респондентів: студентство військової підготовки на час карантинних заходів і локдауну у місті Києві не відвідувало офлайн заняття в університетах, що ускладнювало пошук і встановлення контактів із ними. По-друге, даний метод надав високу швидкість опитування, а також охоплення респондентів (високе проникнення Інтернету): студентство — типова група користувачів Інтернету (міські жителі, віком до 50 років) (Паніотто та Харченко, 2017, ст. 268). Метод онлайн-опитування також показав певний недолік — обмеження, а саме: пропуск питань або відповідей, неможливість пояснення запитання респондентам, уточнення їх відповідей. Незважаючи на певні перешкоди, обраний метод допоміг виявити різноманіття мотивації студентства до проходження військової підготовки та простежити наявність гендерних особливостей мотивації.

Анкета онлайн-опитування складалася з трьох блоків: «Військова підготовка», «Навчання», «Соціально-демографічний» (див. Додаток А). Основним завданням першого блоку було з'ясувати місце та форму навчання на військовій підготовці, а також додатково провести скрінер респондентів. Завданням другого блоку було визначити тип мотивації респондентів, охарактеризувати наявність гендерних особливостей мотивації до проходження військової підготовки та додатково

з'ясувати думку студентства щодо навчання військовій справі особами чоловічої та жіночої статі. Третій блок запитань передбачав з'ясувати соціально-демографічні характеристики респондентів: вік, стать, основне місце та рік навчання. Посилання на анкету онлайн-опитування було розміщено на офіційних каналах київських університетів (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний авіаційний університет, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія») у клауд-месенджері Telegram. В опитуванні взяло участь 136 респондентів 17-24 років (106 осіб чоловічої статі, 30 — жіночої). Гендерний розподіл відповідей не відображає загальну ситуацію у генеральній сукупності через недорепрезентативність однієї з груп респондентів (жіночої статі).

В анкеті опитування респондентам і респонденткам було задане запитання, що стосувалося їх особистої мотивації проходження військової підготовки. Було представлено 16 варіантів мотивацій і запропоновано обрати до трьох варіантів відповіді. (див. Додаток А). Відповіді респондентів було розподілено за статтю. За допомогою кростабуляції та коефіцієнту Хі-квадрат, було встановлено, що статистичний зв'язок між статтю респондентів і обраною ним/нею мотивацією — загалом відсутній, проте через недорепрезентативність однієї з груп респондентів (жіночої статі), не можна зробити висновок, що стать не впливає на ту чи іншу мотивацію до проходження військової підготовки. Вставити наявність статистичного зв'язку між іншими запитаннями анкети та статтю респондентів не вдалося з тієї самої причини. Важливо зазначити, що так як військову строкову службу в Україні обов'язково проходять виключно чоловіки, то лише у варіанті мотивації «Потребую у відстрочці/ не бажаю проходити військову строкову службу» було виявлено значущий зв'язок (Коефіцієнт Крамера 0,000) між статтю (див. Додаток В, табл. В.3.).

Додатково, для формування більш повного уявлення про мотивацію студентства до проходження військової підготовки, було заплановано провести напівструктуровані інтерв'ю з керівниками військових кафедр київських ЗВО, що

проводять військову підготовку офіцерів запасу. Питаннями анкети було передбачено з'ясувати думку керівників кафедр щодо навчання на військовій підготовці, мотивації проходження студентами та студентками військової підготовки, наявності гендерних особливостей мотивації (див. Додаток Б). У результаті, думку керівників військових кафедр київських ЗВО щодо мотивації студентів і студенток до проходження військової підготовки не було з'ясовано. Запити на проведення інтерв'ю було проігноровано або відхилено представниками військових кафедр з причини неофіційності запиту на проведення інтерв'ю та конфіденційності службових осіб.

2.2. Результати опитування думки студентства київських ЗВО щодо мотивації проходження військової підготовки

Визначення типу мотивації респондентів і респонденток до проходження військової підготовки допоможе встановити наявність гендерних особливостей мотивації. Першим запитанням Блоку II «Навчання» анкети опитування («Я проходжу/пройшов_шла/планую проходити військову підготовку тому що») (див. Додаток А) передбачалося з'ясувати особисту мотивацію респондентів і респонденток до проходження військової підготовки. Учасникам і учасницям опитування було запропоновано обрати до трьох варіантів відповіді із 16 запропонованих та опції «Інше», які, на їх думку, найбільше відображали/відображають їх мотивацію. Представлені варіанти відповіді виступали ознаками суспільного та індивідуального типу мотивації.

Студенти (чоловіки) переважно зазначали варіанти, що ґрунтуються на зовнішній мотивації до навчання і відносяться до ознак індивідуально-зовнішньої мотивації. До прикладу, більше половини респондентів серед чоловіків (67%) планують проходити/проходять/пройшли військову підготовку через їх бажання/потребу отримати відстрочку у строковій службі/ їх небажання проходити строкову військову службу (див. Додаток В табл. В.2.). Інший варіант, який був обраний половиною осіб серед студентів (52%) — бажання/потреба отримати звання

«молодшого лейтенанта». Пріоритетність даних ознак мотивацій серед студентів доцільно пояснити на прикладі досвіду Німеччини, а саме: за наявності обов'язкової строкової служби для чоловіків у юнаків виникає бажання/потреба у відстрочці від неї або бажання/потреба не служити в армії взагалі (Made for minds, 2018).

Бажання/потреба отримати військову освіту/нові знання мотивувало/мотивує проходити військову підготовку значно менше респондентів серед чоловічої статі (39%). На відміну від студентів, студентки навпаки визначали дану ознаку їх першочерговою мотивацією (37%). Другорядність отримання військової освіти серед студентів і її пріоритетність серед студенток може бути обґрунтована тим, що бажання отримати нові знання більше мотивує жінок, аніж чоловіків при прийнятті рішення щодо навчання загалом (Семенова та Чопюк, 2014). До того ж, доцільно припустити, що студенти не вбачають важливості у військовій освіті через те, що не планують працювати у військовій сфері: 5% серед студентів пройшли/проходять/планують проходити військову підготовку мотивуючись бажанням/потребою професійно самореалізуватися у ЗСУ, а 4% — підписанням контракту із ЗСУ. Говорячи про небажання працювати у ЗСУ у майбутньому, доцільно зазначити, що це може бути спричинене й тим, що студенти не вбачають військову сферу достатньо престижною (Зельницький, Капосльоз та інші, 2013), привабливою (Дмитрук, Падалка та інші, 2017) і такою, що зможе забезпечити їм комфортне матеріальне становище у майбутньому. Престижність військової підготовки і сфери загалом мотивує/мотивувала проходити навчання лише 7% опитаних серед чоловічої статі і ще 3% вказали, що були вмотивовані бажанням/потребою забезпечити собі комфортне матеріальне становище у майбутньому.

Найбільше студентів не приваблювали варіанти мотивації до проходження військової підготовки, які містили ознаки індивідуально-внутрішнього та суспільного типу мотивації. До прикладу, бажання втілити свій громадянський обов'язок мотивувало/мотивує проходити підготовку 16% серед студентів. Другорядність даної мотивації може вказувати на не зацікавленість молоді, зокрема чоловіків, у захисті

територіальної цілісності своєї країни (Волосевич, Герасимчук та інші, 2015). Іншими варіантами мотивації, які не надто мотивували/мотивують студентів вступати на військову підготовку доцільно назвати: популярність військової підготовки серед студентства/оточення (0%), бажання наслідувати сімейну професію військового (1%), отримання стипендії (2%), підтримка зв'язку із друзями/знайомими, які також проходять військову підготовку (3%), встановлення нових дружніх/романтичних зв'язків (4%), бажання займатися волонтерською діяльністю (6%).

На відміну від студентів, студентки, були вмотивовані проходити військову підготовку за ознаками, більшість з яких входить до індивідуально-внутрішнього, а також суспільного типу мотивації. Друге місце серед варіантів студенток, після бажання/потреби отримати військову освіту/нові знання (37%), доцільно розділити між трьома ознаками, адже їх було обрано однаковим відсотком серед учасниць опитування (27%): бажанням втілити свій громадянський обов'язок, бажанням займатися волонтерством. Третьою ознакою, що вмотивувала/мотивує студенток проходити військову підготовку (23%) є бажання/потреба забезпечити собі комфортне матеріальне становище у майбутньому, а четвертою та п'ятою — бажання/потреба професійно самореалізуватися у ЗСУ (13%) та бажання/потреба підписати контракт із ЗСУ (10%). За даними досліджень про гендерні особливості мотивації щодо навчання загалом, дані ознаки не займали б пріоритетних позицій серед жінок (Семенова та Чопюк, 2014), проте у даному випадку доцільно припустити, що студентки розглядають військову підготовку як певний етап у їх майбутньому кар'єрному шляху.

Студентками також були обрані варіанти мотивації до проходження військової підготовки, які містять ознаки індивідуально-зовнішнього типу мотивації: бажання/потреба отримувати стипендію (23%), бажання/потреба отримати військове звання «молодшої лейтенантки» (27%), престижність військової підготовки та освіти загалом (10%), а також і примус/бажання батьків (10%). Доцільно припустити, що вибір ознаки отримання військового звання насправді може бути наділеним не ідентичним значенням, що у студентів, через тип військової повинності в Україні:

отримання звання є для чоловіків можливістю скоротити свій термін військової служби (від 1,5 року до 1 року), коли отримання звання для жінки — можливість розпочати професійну діяльність у даній сфері. Так як лише незначна частина студентів обрала варіант отримання стипендії, доцільно припустити, що отримання стипендії студентками може бути інтерпретована відсутністю коштів і наявністю бажання отримати військову освіту. Вмотивованість студенток престижністю військової освіти може додатково свідчити про їх сприйняття військової сфери як такої, що має перспективи для їх професійного розвитку, що було не характерною ознакою у дослідження про мотивацію студенток до навчання загалом (Семенова та Чопюк, 2014). Іншими варіантами мотивації, які не несуть мотиваційного значення для студенток, передбачають потребу у міжособистісних зв'язках (2014) доцільно назвати: наслідування сімейної професії (0%), встановлення нових дружніх/романтичних стосунків (3%), підтримка зв'язку із друзями/знайомими, які також проходять військову підготовку (7%).

2.3. Результати опитування думки студентства київських ЗВО щодо проходження військової підготовки жінками

Наступне запитання у другому блоці анкети передбачало з'ясувати думку респондентів і респонденток щодо двох тверджень: про необхідність проходження військової підготовки чоловіками та жінкам і про відмінність/ідентичність їх мотивацій.

Говорячи про відповіді щодо першого твердження, то 54% серед усього студентства займають позицію того, що військову підготовку необхідно проходити як чоловікам так і жінкам (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Відповідь респондентів на твердження «Військову підготовку необхідно проходити...» (N=136, 2021)

Продовження табл. 2.1.

Кому необхідно проходити військову підготовку?	Чоловік	Жінка	Загалом
Як чоловікам, так і жінкам	51	22	73
	48%	73%	54%
Лише чоловікам	13	4	17
	12%	14%	13%
Лише жінкам	1	0	1
	1%	0%	1%
Ні чоловікам, ні жінкам	5	0	5
	5%	0%	4%
За бажанням, як чоловікам, так і жінкам	15	0	15
	14%	0%	11%
Чоловікам і за бажанням жінкам	1	1	2
	1%	3%	2%
Лише тим, хто хоче самореалізуватися в ЗСУ	5	1	6
	5%	3%	4%
Важко сказати	15	2	17
	14%	7%	11%
Загалом	106	30	136
	100%	100%	100%

Ще 13% серед усього опитаного студентства зазначило, що військова підготовка необхідна лише чоловікам. Важливо зазначити, що окрім вже існуючих варіантів, респондентами-чоловіками були запропоновані нові твердження: військову підготовку необхідно проходити за бажанням як чоловікам, так і жінкам (14%), лише тим, хто хоче самореалізуватися у ЗСУ (5%). Військова підготовка проводиться на добровільних засадах (Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу», 2019). Більша половина

відсотка серед студенток (73%) вважає, що військову підготовку необхідно проходити як чоловікам, так і жінкам, 14% займає позицію, що військова підготовка необхідна лише чоловікам. Доцільно припустити, що наголошення респондентів-чоловіків на бажанні проходити військову підготовку може свідчити про бачення ними певного тиску з боку законодавства (обов'язкової строкової служби).

Друге твердження стосувалося відмінності/ідентичності мотивації чоловіків і жінок до проходження військової підготовки. 55% серед студентства займає позицію того, що мотивація чоловіків і жінок є різною: дану позицію серед студенток займає 67%, а серед студентів 51%. 24% студентства вважає, що мотивація чоловіків і жінок — однакова, а ще 21% не змогли дати відповідь на дане твердження (див. табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Відповідь респондентів на твердження «Мотивація проходження військової підготовки у чоловіків та жінок...» (N=136, 2021)

Мотивація	Чоловік	Жінка	Загалом
Однакова	26	7	33
	24%	23%	24%
Різна	54	20	74
	51%	67%	55%
Важко сказати	26	3	29
	24%	10%	21%
Загалом	106	30	136
	100%	100%	100%

Щоб з'ясувати, у чому полягає відмінність у мотивації студентів і студенток до проходження військової підготовки, респондентам і респонденткам (які зазначили про відмінну мотивацію) було запропоновано самостійно вказати що/хто мотивує

жінок, а що/хто — чоловіків (див. Додаток А). Відповіді, зазначені респондентами і респондентками щодо мотивації студентів-чоловіків, було об'єднано у 8 груп:

1. Оточення:

«Виховання в сім'ї» (Респондент 1), «Родители либо же друзья» (Респондент 2), «...батьки, які служили» (Респондент 3).

2. Строкова військова служба:

«Не хочуть втрачати рік свого життя в армії.» (Респондент 4);

«В більшості випадків можливість відстрочки проходження строкової військової служби» (Респондентка 1);

«Зачастую — отсрочка от прохождения обязательной срочной службы» (Респондент 6);

«У більшості випадків це бажання уникнути армії, тому що через рік забудеш багато всього, що вчив і буде важче працевлаштуватися» (Респондент 7);

«Чоловіків спонукає проходити військову підготовку те, що якщо вони її не пройдуть, то після навчання підуть в армію.» (Респондентка 2);

«У більшості випадків, судячи з досвіду знайомих, відтермінування від призову до армії.» (Респондент 8).

3. Професійна самореалізація:

«Можливість реалізувати себе якщо не вийде з основною спеціальністю» (Респондент 9);

«...бажання в майбутньому працювати в охоронній сфері/приватній військовій компанії закордоном» (Респондент 11).

4. Військове звання:

«Якщо призвуть в армію, то краще лейтенантом, а не солдатом.»
(Респондент 12);

«Але навіть коли попадуть до армії, вони вже будуть мати звання, а не звичайним солдатом.» (Респондент 13);

«...бути офіцером на випадок мобілізації та широкомасштабної війни»
(Респондент 14).

5. Власний інтерес/бажання:

«Особисто я хотів познайомитися з військовою справою після проходження серії екшн-шутерів. Вирішив себе спробувати у цьому.» (Респондент 15);

«Хоче пройти — нехай проходить.» (Респондент 16).

6. Патріотизм:

«...желание защищать страну» (Респондент 17);

«Бажання бути готовим до захисту Батьківщини у разі чого» (Респондент 18).

7. Матеріальне забезпечення:

«...Також важливе значення відіграє той факт, що служба в ЗСУ забезпечує гідне матеріальне становище в майбутньому.» (Респондентка 3);

8. Освіта:

«...отримати професійну військову освіту та навички» (Респондент 19).

Відповіді щодо мотивації студенток до проходження військової підготовки було об'єднано у 9 груп:

1. Освіта:

«Як правило, це бажання отримати військову освіту» (Респондент 1);

«Бажання отримати військову освіту та бути корисними державі»
(Респондент 2);

«Мабуть, жага до військових знань (не зустрів жінку, яка б проходила військову кафедру)» (Респондент 3).

2. Матеріальне забезпечення:

«Забезпечити себе гідною працею та матеріальним становищем в майбутньому» (Респондентка 1);

«Достойне матеріальне забезпечення» (Респондент 4)

3. Професійна самореалізація:

«Перспективи роботи в ЗСУ» (Респондент 5);

«Можливо кар'єра» (Респондент 6);

«Бажання стати військовою» (Респондент 7);

«Непоганий стартовий офіцерський оклад й перспективи кар'єрного зростання» (Респондент 8).

4. Оточення:

«Вплив батьків-воєнних» (Респондент 9);

«Сімейні обставини, своєрідне батьківське виховання» (Респондент 10);

«Бажання бути за компанію» (Респондент 11);

«Наслідкування сімейної професії» (Респондент 12).

5. Патріотизм:

«Бажання захищати свою країну, можливість щось змінювати, патріотизм до своєї країни» (Респондентка 2);

«Стан у країні, бажання віддати свій громадянський обов'язок»
(Респондентка)

6. Власний інтерес/бажання:

«Думаю проходять ті, кому це цікаво» (Респондент 13);

«Інтерес до мілітаристичної тематики» (Респондент 14);

«Щоб потрапити на військову кафедру, жінкам треба тільки бажання»
(Респондент 15).

7. Соціальні зв'язки:

«Бажання надмірної уваги від протилежної статті» (Респондент 16);

«Знайти чоловіка» (Респондент 17).

8. Гендерні стереотипи

«Незвичність роботи для жінок» (Респондент 18);

«Можливо, новий досвід та руйнування власними діями гендерних стереотипів» (Респондент 19);

«Бажання самореалізуватися і довести, що вона не гірша ніж чоловіки» (Респондентка 3);

«Доказ того, що вони не слабші за чоловіків» (Респондент 20).

9. Волонтерство

«Певною мірою волонтерство» (Респондент 21)

На думку респондентів, першочергово, студенти проходять військову підготовку мотивуючись потребою/бажанням відтермінувати або небажанням проходити військову строкову службу в армії зазначило 73% серед усіх респондентів (див. Додаток В табл. В.4.). Було також зазначено про вмотивованість чоловіків проходити військову підготовку через патріотизм (16%), бажання/примус їх батьків (13%), інтерес до військової сфери (9%), бажання отримати військове звання «молодшого лейтенанта» (8%), а також через бажання професійно самореалізуватися у ЗСУ у майбутньому (7%). Доцільно припустити, що зазначені відповіді респондентів можуть свідчити про існування «страху» у студентів-чоловіків, їх незацікавленість у строковій військовій службі та бачення військової служби як певної альтернативи службі в армії.

Найбільше, на думку респондентів, жінок мотивує проходити військову підготовку їх власний інтерес до військової сфери (30%), бажання отримати військову освіту, нові знання (21%), майбутня професійна реалізація у ЗСУ (20%), а також бажання/примус батьків (16%) (див. Додаток В табл. В.5.). Важливо зазначити, що,

відповідаючи на дане запитання, респондентами було додатково зазначено, що жінки вмотивовані навчатися на військовій підготовці через наявність гендерних стереотипів у суспільстві (6%). Серед відмінних від запропонованих мотивацій студентів, респонденти зазначили також: бажання/примус наслідувати сімейну професію військової (6%: 8% чоловіків, 0% жінок), бажання встановити нові соціальні зв'язки (6%: 8% чоловіків, 0% жінок). Респондентки не зазначали бажання/потребу у нових соціальних зв'язках як мотивацію до проходження військової підготовки як у запитання про особисту мотивацію, так і про загальну мотивацію студенток, що може додатково наголошувати на малозначність даної ознаки.

Респондентам, які зазначили, що мотивація проходити військову підготовку у чоловіків і жінок — однакова (24%), так само було запропоновано самостійно зазначити варіанти мотивацій, які, на їх думку, спонукають жінок і чоловіків проходити військову підготовку (див. Додаток А).

Найбільш частою мотивацією, яку зазначали учасники опитування — військова строкова служба: серед респондентів лише чоловіки вказали даний варіант (41%). (див. Додаток В табл. В.6.) Дана відповідь на запитання — досить парадоксальна, адже строкову службу в Україні проходять лише чоловіки. Можливо, респонденти мали на увазі те, що тип військової повинності не дає змогу жінкам служити в армії на рівні із чоловіками і тому вони вступають на військову підготовку, а чоловіки — бо не задоволені примусовою військовою повинністю. Дане думка є лише припущенням, тому не можна стверджувати однозначно, що мали на увазі респонденти (питання потрібно вивчити більш глибоко, провівши додаткове опитування), проте можна сказати точно, що існує певна проблема обов'язкової військової служби для студентів.

Іншими мотиваціями, які однаково спонукають жінок і чоловіків проходити військову підготовку, на думку респондентів і респонденток: патріотизм (31%), бажання отримати військову освіту, нові знання (19%), вплив батьків і друзів (9%), бажання професійно самореалізуватися у військовій сфері у майбутньому (9%),

бажання отримати військове звання (9%), престиж військової сфери (3%), а також бажання самовдосконалити себе, свої навички (3%).

Останнє запитання блоку II «Навчання» стосувалося гендерних стереотипів до/під час проходження військової підготовки. Перш за все, респондентам було задане запитання: «Скажіть, будь ласка, Ви чули чи не чули стереотипні твердження/думки про жінок/чоловіків на військовій підготовці до/під час її проходження?» (див. Додаток А). Загалом, більше половини серед усіх респондентів і респонденток (58%) зазначили, що мали досвід чути стереотипні твердження про жінок/чоловіків на військовій підготовці: серед чоловіків дану позицію займає 48%, а серед жінок — 94%. 33% серед усіх учасників опитування зазначили, що не чули стереотипних тверджень. 10% було важко відповісти на дане запитання (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Відповіді респондентів і респонденток на запитання: «Скажіть, будь ласка, Ви чули чи не чули стереотипні твердження/думки про жінок/чоловіків на військовій підготовці до/під час її проходження?» (N=136, 2021)

Скажіть, будь ласка, Ви чули чи не чули стереотипні твердження/думки про жінок/чоловіків на військовій підготовці до/під час її проходження?	Чоловік	Жінка	Загалом
Так чув/чула	51	28	79
	48%	94%	58%
Ні не чув/чула	44	1	45
	42%	3%	33%
Важко сказати	11	1	12
	10%	3%	9%

Респондентам і респонденткам, котрі зазначили, що мали досвід чути стереотипні вислови/думки щодо жінок і чоловіків (58%) було запропоновано навести їх власні приклади. На основі відповідей респондентів і респонденток було виділено 7 стереотипів, які найчастіше згадувалися: «не пройшов військову підготовку — не чоловік»; «військова підготовка/служба в армії — обов'язок кожного чоловіка»; «мета жінок на військовій підготовці — нові романтичні стосунки»; «військова підготовка/служба зробить з хлопця справжнього чоловіка»; «чоловіки кращі у військовій підготовці, ніж жінки»; «жінкам роблять поблажки на військовій підготовці, бо вони слабші за чоловіків» (див. Додаток В табл. В.7.). Із наведених прикладів стереотипів респондентів і респонденток простежується певний однобічний, маскулінний образ військової підготовки.

Отже, загалом студентство схильне мати індивідуальний тип мотивації до проходження військової підготовки, проте існують певні гендерні особливості мотивації: студенти схильні мати індивідуально-зовнішній тип мотивації, а студентки — індивідуально-внутрішній та суспільний.

Більше половини студентів зазначили, що були вмотивованими проходити військову підготовку через бажання отримати відстрочку та/або відсутність бажання проходити військову строкову службу в армії. Важливу роль у мотивації проходження військової підготовки серед студентів також займає бажання/потреба отримати військове звання молодшого лейтенанта, та бажання отримати військову освіту. Виявлено, що студенти не були вмотивованими проходити військову підготовку через: популярність військової підготовки серед студентства/їх оточення, бажання наслідувати сімейну професію військового, отримання стипендії, забезпечення себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому, підтримка зв'язку із друзями/знайомими, які також проходять військову підготовку, встановлення нових дружніх/романтичних зв'язків, підписання контракту із ЗСУ, майбутня професійна самореалізація у ЗСУ, бажання займатися волонтерською діяльністю, престиж військової підготовки.

Говорячи про мотивацію студенток, то найбільше вони були вмотивованими проходити військову підготовку через бажання отримати військову освіту. Іншими варіантами, що вмотивували/мотивують студенток: бажання втілити свій громадянський обов'язок, волонтерська діяльність, отримання стипендії та військового звання лейтенантки, забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому, а також престижність військової підготовки та освіти загалом. 23% серед студенток займають позицію, що військова підготовка є престижною діяльністю (і військова сфера загалом) і саме це вмотивувало/мотивує їх до навчання даній справі. Ще 13% були вмотивованими через бажання професійно самореалізуватися у ЗСУ, а ще 10% — підписання контракту із ЗСУ та вплив батьків.

Студентство (як чоловіки, так і жінки) підтримує проходження військової підготовки жінками: 48% серед студентів мають позицію «військову підготовку необхідно проходити як чоловікам, так і жінкам», а серед жінок дану позицію займає 73%.

54% серед усіх респондентів вважає, що мотивація проходження військової підготовки чоловіків і жінок — різна. Даний результат може свідчити про наявність усвідомлення гендерних особливостей мотивації у проходженні військової підготовки студентством Києва. Респонденти, які займають дану позицію, серед мотивацій, що спонукають чоловіків проходити військову підготовку, найчастіше вказували бажання відтермінувати/небажання проходити строкову військову службу, а серед мотивацій жінок інтерес о військовій сфері, бажання отримати військову освіту та професійно самореалізуватися у військовій сфері. Респонденти, які зазначили, що мотивація проходження військової підготовки у чоловіків і жінок — однакова, найчастіше зазначали, що строкова служба є мотивацією для обох статей. Дану відповідь запропонувало 41% серед усіх респондентів, виключно чоловічої статі. Доцільно зазначити, що такий варіант мотивації не можна віднести до обох статей, адже строкова служба в Україні — обов'язкова лише для чоловіків, тому дану відповідь необхідно уточнити у респондентів у майбутніх дослідженнях з даної теми.

Майже половині серед усіх респондентів і респонденток опитування доводилося чути гендерні стереотипи щодо проходження військової підготовки. Серед прикладів даних стереотипів респондентки та респонденти зазначили: не пройшов військову підготовку — не чоловік; військова підготовка/служба в армії — обов'язок кожного чоловіка; мета жінок на військовій підготовці — нові романтичні стосунки; військова підготовка/служба зробить з хлопця справжнього чоловіка; чоловіки кращі у військовій підготовці, ніж жінки; жінкам роблять поблажки на військовій підготовці, бо вони слабші за чоловіків.

ВИСНОВКИ

Військова підготовка — форма навчальних занять, що проводиться у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти або у вищих військових навчальних закладах, на добровільних засадах громадянами України, які мають або здобувають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями. Військова підготовка цивільної молоді, зокрема студентства цивільних ЗВО, набуває все більш важливого значення для світових держав, внаслідок процесу професіоналізації армії. Вона виступає одним із способів ефективного поповнення резерву Збройних Сил, який не потребує високих матеріальних витрат, а також методом популяризації військової сфери у суспільстві. У даній роботі було опрацьовано міжнародний досвід проходження військової підготовки студентства цивільних ЗВО у таких країнах як: Велика Британія, Німеччина, Франція та США. У даних країнах армія веде співпрацю із цивільними навчальними закладами за участю громадських організацій (або їх представників) та/або спеціальних курсів: у Британії — «Об'єднаний кадетський корпус», у США — «Корпус підготовки офіцерів запасу», у Німеччині — альтернативна цивільна служба (діяла до скасування обов'язкової строкової служби для чоловіків) та «Федеральна служба волонтерів» (після скасування), у Франції — школи основної підготовки. З'ясовано, що мотивація молоді до проходження військової підготовки у країнах може дещо відрізняється. До прикладу, у Німеччині альтернативну цивільну службу юнаки проходять через небажання служити у Збройних Силах Німеччині, а у Франції військова підготовка і сфера загалом вважається престижною, що найчастіше і виступає мотивацією французької молоді проходити військову підготовку. Говорячи про США, то здобуття військової освіти — одна із пріоритетних мотивацій для студентства. Спільною мотивацією цивільної молоді до проходження військової підготовки, яку прагне сформуванати кожна із розглянутих держав, виступає бажання втілити свій громадянський обов'язок.

Військова підготовка студентства цивільних ЗВО, а також дітей у школах, в українському суспільстві бере свій початок від 1930-х років. Першопочатково вона

мала на меті формування бази кваліфікованих командирів певних спеціальностей, які у подальшому потребували лише невелику практичну підготовку і були готові до служби в армії чи участі у бойових діях. Гендерні контракти, що діяли у Радянському Союзі, вплинули на формування програм викладання військової підготовки для осіб чоловічої та жіночої статі, як у закладах середньої та вищої освіти: чоловіки вивчали переважно бойову, а жінки — військово-медичну справу. Після виходу України зі складу СРСР і до 2011 року спостерігалось скорочення військових кафедр. Станом на 2021 рік в Україні налічується 55 закладів вищої освіти, що мають військові кафедри та проводять військову підготовку цивільних студентів і студенток.

Поняття «мотивація» було концептуалізовано як вибір індивідом певної моделі поведінки, яка формується на основі зовнішніх або внутрішніх джерел впливу для задоволення власних потреб. Може мати короткостроковий або довгостроковий характер. На основі теорії про внутрішню та зовнішню мотивацію студентства до навчання загалом, було сформовано два типи мотивації до проходження військової підготовки: суспільний та індивідуальний. Суспільний тип передбачає, що студентство вмотивоване проходити військову підготовку не лише для задоволення власних потреб у рамках обмеженого набору вимог навчального періоду, а з майбутньою перспективою на допомогу державі та/або суспільству. На відміну від суспільного типу, індивідуальний тип передбачає проходження військової підготовки студентством для задоволення лише власних потреб. Залежно від мотиву (внутрішнього або зовнішнього), індивідуальний тип мотивації було поділено на: індивідуально-зовнішній та індивідуально-внутрішній.

Мотивації опитаних студентів і студенток цивільних ЗВО м. Києва, щодо їх мотивації проходження військової підготовки, мають певні відмінності: студенти схильні мати індивідуально-зовнішній тип мотивації, а студентки — індивідуально-внутрішній і суспільний. Найбільш ваговою мотивацією до проходження військової підготовки студенти зазначали бажання/потребу відтермінувати строкову службу в армії, коли студентки — бажання отримати військову освіту та втілити свій громадянський обов'язок. Доцільно припустити, що опитані студенти-чоловіки

вбачають військову підготовку як певний «захист», альтернативу строкової військової служби в армії, а студентки — як можливість отримати додаткову освіту та професійну сферу для самореалізації.

Респонденти опитування схильні вважати, що військова підготовка, як частина військової освіти, не має і не передбачає гендерних обмежень: як чоловіки, так і жінки мають проходити військову підготовку. Доцільно зазначити, що попри власні переконання про гендерну рівність, більша половина опитаних мала досвід чути стереотипні твердження щодо участі чоловіків і жінок у військовій підготовці: для чоловіків військова підготовка виступає необхідним етапом формування «справжнього» чоловіка (сильного захисника), а для жінок — способом почати романтичні стосунки, отримати увагу від протилежної статі. Іншим стереотипною думкою щодо участі жінок у військовій підготовці також була недоречність їх навчання на даних курсах через їх фізичну слабкість і маскулінність військової сфери загалом.

Отже, мотивація опитаного студентства цивільних ЗВО м. Києва до проходження військової підготовки має гендерні особливості. Інформація даного дослідження хоч і не відображає характеристики генеральної сукупності, проте дає змогу більше зрозуміти явище мотивації проходження військової підготовки студентів і студенток цивільних ЗВО, що, у свою чергу, може стати певним підґрунтям подальших репрезентативних досліджень із даної теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абдрахманова, А. В. (2018). Социологические теории мотивации. Режим доступу: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/58949/1/978-5-91256-403-1_2018_111.pdf
- АрміяInform. (2019). Військовий комісар: з горе-призовниками треба боротися, як і з неплатниками аліментів, — не випускати за кордон. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2019/09/vijskovyj-komisar-z-gore-pryzovnykamy-treba-borotysya-yak-i-z-neplatnykamy-alimentiv-ne-vypuskaty-za-kordon/>
- АрміяInform. (2020). Кількість жінок у військових вишах зросла вдвічі. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/03/kilkist-zhinok-u-vijskovyih-vyshah-zroslo-vdvichi/>
- Бахтін, А. М., Лелека, В. М. (2017). Групи та рівні мотиваційного прагнення студентської молоді до навчання у вищому навчальному закладі на кафедрі військової підготовки. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_3_4
- Безносюк, О. О. (2013). Історичні аспекти процесу підготовки офіцерів. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znrviknu_2013_39_48
- Богдан, О. В. (2015). *Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених*. Режим доступу: <https://cutt.ly/fbRM9sX>
- Бондаренко, О. (2016). *Збірник наукових праць. Випуск 2. Військово-патріотичне виховання молоді в країнах сталої демократії: завдання та особливості*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2016_2_6
- Боярчук, О. М., Романчук, В. М. (2017). Формування професійної адаптації офіцерів запасу до служби у збройних силах України у процесі прикладної фізичної

підготовки. *Проблеми та напрями вдосконалення підготовки військових фахівців з урахуванням досвіду антитерористичної операції у східних областях України*. Режим доступу: https://www.zvir.zt.ua/images/stories/26_05_17/maket.pdf

Брижаний, Є. І. (2012). Порівняльний аналіз формування професійної готовності офіцерів в арміях провідних країн світу. Режим доступу: file:///C:/Users/Dell/Downloads/Znpkhist_2012_5_6.pdf

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (2020). Історія. Режим доступу: <https://mil.univ.kiev.ua/page/about/5>

Волосевич, І., Герасимчук, С., Костюченко, Т. (2015) Молодь України – 2015. ООН в Україні. Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/documents/3685/Molod_Ukraine.pdf

Гончаренко, О. (2017). Гендерний аналіз статево-рольового виховання учениць жіночих шкіл в 1943 - 1954рр. Режим доступу: <https://journal.kdpu.edu.ua/gender/article/view/3967/3580>

Дмитрук, Н., Падалка, Г., Тілікіна, Н., Єрко, Г., Півоварова, Н., Нагорняк, К., Харченко, О., Кіреєв, С. (2017). Молодь України – 2017. Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Режим Доступу: <https://dismp.gov.ua/molod-ukrainy-2017-rezultaty-reprezentatyvnoho-sotsiologichnoho-doslidzhennia/>

Доступ до правди. (2021). Кількість студентів військової кафедри КНТЕУ. Режим доступу: https://dostup.pravda.com.ua/request/kilkist_studientiv_viiskovoyi_ka#incoming-230679

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». (1992). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

Зельницький, А. М., Капосльоз, Г. В., Пашкова, О. О., Черних, Ю. О. (2013). Військова Підготовка студентів: аналітичний огляд результатів соціо

логічного дослідження. Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/Dell/Downloads/Vnaou_2013_1_12.pdf

Касьянчук, Д. С. (2020). *Курсова робота «Ставлення українського суспільства до жінок у Збройних силах»*. Розділ 2. Ставлення населення України до жінок у Збройних силах.

Кімел, М. С. (2000). *Гендерне суспільство* (пер. з англ. С. Альошкіної.). Київ: Видавництво «Сфера». Режим доступу: <https://cutt.ly/abR0KO5>

Клименко, Н. Г. (2014). Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2014/27.pdf

Михайлов, В., Єфімова, В. (2019). Взаємодія емпіричної соціології і статистики: військово-соціологічні дослідження. Режим доступу: <https://cutt.ly/5bR00kA>

Міністерство оборони України. (2016). Наказ № 292 «Про затвердження змін до тимчасових переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-16>

Мойсєєв, В. В. (2016). Зарубіжний досвід військово-патріотичного виховання студентської молоді. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_ped_2016_253_33

Муравський, О. (2008). Виступи української молоді проти воєнізації навчального процесу на зламі 80–90х рр. ХХ ст. Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/32_2.pdf

Наказ «Про затвердження Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти». (2018). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-18#Text>

- НУОУ ім. І. Черняхівського. (2019, 13 вересня). *Військова присяга випускників Кафедри військової підготовки НУОУ імені Івана Черняхівського* [відео]. Доступ через: <https://www.youtube.com/watch?v=RjEbmGnHX7SE>
- Паніотто, В., Харченко, Н. (2017). *Методи опитування. Розділ 12 Інтернет опитування*. Режим доступу: <http://surl.li/rvaz>
- Петрученя, Г. Г. (2014). *Гендерна асиметрія студентства як чинник формування гендерної культури в Україні в 60-80-ті роки ХХ століття*. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/11737/1/10.pdf>
- Попова, Е. С. (2012). *Исследование социальных аспектов формирования мотивации к образованию у молодежи: от теоретических подходов к операционализации*. Институт социологии РАН. Режим доступу: https://vo.hse.ru/data/2013/11/10/1281975759/VO4_12%20Popova.pdf
- Постанова «Про затвердження Положення про військовий (військово-морський) лицей. (2019). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2003-%D0%BF#Text>
- Постанова «Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу». (2019). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#n125>
- Роцін, І. Г. (2015). *Фізична підготовка учнівської молоді у школах України у ХХ сторіччі*. Режим доступу: <https://cutt.ly/XjsoqBX>
- Роцін, І. Г. (2016). *Теорія і практика загальної фізичної підготовки старшокласників загальноосвітніх шкіл України (1932–2011 рр.)*. Режим доступу: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/14543>
- Семенова, Е. А., Чопюк, Н. Ю. (2014). *Гендерные различия мотивации: социокультурный контекст*. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/gen-dernye-razlichiya-motivatsii-sotsiokulturnyy-kontekst/viewer>

- Слободянюк, А. В. (2017). Соціологічна оцінка патріотичних настроїв сучасної молоді. Режим доступу: <https://cutt.ly/7hBNqjt>
- Слово і діло, аналітичний портал. (2018). Як призовники ухиляються від служби в армії. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/03/06/infografika/suspilstvo/yak-pryzovnyku-uxylyayutsya-sluzhby-armiyi>
- Стадник, В. В. (2015). Вісник Національного університету оборони України. *Досвід та сучасний стан підготовки офіцерів запасу в арміях провідних країнах світу*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_2_45.
- Стріха, С. (2019). Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. Режим доступу: <http://znpvo.nuou.org.ua/article/view/193272/193756>
- Ужгородський національний університет. (2020, 26 травня). Кава із деканом / кава зі студентом: топ-5 причин, чому варто вступати на кафедру військової підготовки. Режим доступу: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/top-5-prichin-chomu-varto-vstupati-na-kafedru-vijskovoї-pidhotovk.htm>
- Український мілітарний портал (2013, 11 січня). Початкова військова підготовка у школах США. Режим доступу: <https://mil.in.ua/uk/pochatkova-viiskova-pidhotovka-v-shkolakh-ssha/>
- Укрінформ. (2020, 8 серпня). Українську військову освіту реформують за стандартами НАТО. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3074913-ukrainsku-vijskovu-osvitu-reformuut-za-standartami-nato.html>
- Укрінформ. (2021, 10 травня). Кількість жінок у Збройних силах України збільшилася майже вдвічі. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3203462-kilkist-zinokvijskovih-v-ukraini-za-sim-rokiv-zrosla-majze-vdvici.html>
- Шаталова, О. Г., Бараш, Ю. Н. (2008). Розвиток системи вищої військової освіти України. Режим доступу: https://www.libr.dp.ua/text/sp_2008_3_24.pdf

Bomia, L., Sheldon, B., Johnson, M., Elander, K., Demeester, D., & Beluzo, L. (1997). The Impact of Teaching Strategies on Intrinsic Motivation. ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED418925.pdf>

BBC News Ukraine. (2017, 26 вересня). США: жінка уперше закінчила курси офіцерів морської піхоти. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-41396505>

Combined Cadet Force (2021). Retrieved from: <https://combinedcadetforce.org.uk/>

Made for minds (2018, 4 травня). Чим приваблює німців та іноземців Федеральна служба волонтерів. Режим доступу: <https://p.dw.com/p/2vCQU>

Mit Army ROTC. (2021). Retrieved from: <https://www.army.mit.edu/>

ДОДАТОК А

Анкета онлайн-опитування студентства цивільних ЗВО щодо мотивації проходження військової підготовки

Добрий день, шановні студенти та студентки! Мене звати Касьянчук Дарина, я навчаюся на 4 курсі соціології «Києво-Могилянської» академії.

У даний час для своєї кваліфікаційної роботи з соціології я проводжу дослідження військової підготовки студентства. Я вивчаю мотивацію проходження військової підготовки студентством, яке навчається у цивільних закладах вищої освіти у місті Київ, а також його соціально-демографічні характеристики.

Опитування буде доступне до проходження протягом 26 лютого - 10 березня 2021 року.

Я гарантую, що одержана від Вас інформація буде конфіденційною та буде використана в узагальненій формі виключно у дослідницьких цілях.

Заздалегідь вдячна за Вашу участь!

БЛОК І. ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА

1. Я *:

- Проходжу військову підготовку;
- Проїшов_ла військову підготовку;
- Планую проходити військову підготовку.

2. Місце проходження військової підготовки (якщо проходжу/проходив_ла)

- Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут;
- Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Національна академія внутрішніх справ;

- Національна академія Служби безпеки України;
- Національний авіаційний університет;
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Національний університет біоресурсів і природокористування України;
- Національний університет оборони України;
- Українська військово-медична академія;
- Інше: _____

3. Форма навчання на військовій підготовці *:

- Бюджет
- Контракт

БЛОК II. НАВЧАННЯ

1. Оберіть варіанти відповіді, які Ви вважаєте найбільш правдивими для Вас (оберіть до 3 варіантів відповіді) *:

Я проходжу/пройшов_шла/планую проходити військову підготовку тому що:

- Хочу у майбутньому професійно самореалізуватися у ЗСУ;
- Хочу отримати військову освіту, нові знання;
- Хочу втілити свій громадянський обов'язок (стати на захист держави);
- Хочу займатися волонтерством (допомагати військовослужбовцям, ЗСУ тощо);
- Хочу підписати контракт із ЗСУ;
- Хочу отримати звання молодшого лейтенанта/лейтенантки;
- Хочу отримувати стипендію;
- Хочу забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому;
- Наполягли батьки;
- Хочу наслідувати сімейну професію військового/військової;

- Хочу встановити нові дружні/романтичні стосунки;
- Хочу підтримувати зв'язок із друзями/знайомими, які також проходять військову підготовку;
- Потребую у відстрочці/не бажаю проходити строкову військову службу;
- Військова підготовка та освіта загалом — престижна;
- Військова підготовка популярна серед студентства/мого оточення;
- Важко сказати;
- Інше: _____.

2. Скажіть, будь ласка, яке із тверджень Ви підтримуєте найбільше?*

2.1. Військову підготовку необхідно проходити*:

- Як чоловікам, так і жінкам
- Лише чоловікам
- Лише жінкам
- Важко сказати
- Інше: _____

2.2. Мотивація проходження військової підготовки у чоловіків та жінок*:

- Різна
- Однакова
- Важко сказати
- Інше: _____

3. На Вашу думку, що/хто спонукає жінок проходити військову підготовку?*: _____

4. На Вашу думку, що/хто спонукає чоловіків проходити військову підготовку?*: _____

5. Скажіть, будь ласка, Ви чули чи не чули стереотипні твердження/думки про жінок/чоловіків на військовій підготовці до/під час її проходження? («дівчата тут вчать, бо хочуть вдало вийти заміж», «не пройшов військову підготовку/ не служив — не чоловік» тощо)*:

- Так чув/чула
- Ні не чув/чула
- Важко сказати

6. Якщо Ви чули певні стереотипні твердження/думки, то які? Напишіть приклади: _____

БЛОК III. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЙ

1. Вкажіть Ваш вік* _____

2. Вкажіть Вашу стать*:

- Чоловік
- Жінка
- Інше

3. Ваше основне місце навчання*:

- Національний університет «Києво-Могилянська академія»
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
- Київський університет імені Бориса Грінченка
- Київський національний торговельно-економічний університет
- Національний авіаційний університет

- Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова
- Інше: _____

4. Рік навчання*:

- 1 курс
- 2 курс
- 3 курс
- 4 курс
- 1 курс магістратури
- 2 курс магістратури

ДОДАТОК Б

Гайд інтерв'ю з керівництвом військових кафедр щодо мотивації проходження студентством військової підготовки

Вступ

(Мета: ознайомити респондента з умовами та правилами проведення дослідження)

Доброго дня. Мене звати Касьянчук Дарина. Я студентка 4 курсу «Києво-Могилянської академії». Я займаюся дослідженням мотивації студентства міста Києва до проходження військової підготовки. Я би хотіла дізнатися Вашу думку, як керівника/керівниці військової кафедри, щодо мотивації студентів та студенток до проходження військової підготовки.

Прошу Вас ознайомитися із умовами проведення інтерв'ю. Дане інтерв'ю не містить правильних чи неправильних відповідей, мені цікаво та важливо почути Ваші думки. Час нашого інтерв'ю буде складати приблизно 25-30 хв. Нашу бесіду я буду записувати на диктофон для більш точної передачі інформації та її подальшого аналізу. Із записом буду працювати виключно я, він не буде прослуханий сторонніми особами. Наша бесіда є конфіденційною.

Скажіть будь ласка, який варіант представлення даних для Вас найбільш прийнятний:

- Зазначення імені, прізвища та посади;
- Зазначення лише посади;
- Без зазначення імені, прізвища та посади.

Якщо Ви згодні із умовами проведення інтерв'ю — можемо розпочинати.

Розділ I

«Підготовка до інтерв'ю»

(Мета: познайомитися із респондентом/респонденткою, дізнатися про його/її досвід у проведенні військової підготовки)

1. Розкажіть, будь ласка, як Вас звати, яка Ваша посада та військове звання?
2. Скажіть, будь ласка, скільки часу Ви працюєте на даній посаді?

Розділ II

«Студентство військової підготовки»

(Мета: з'ясувати чисельність студентів та студенток, які проходять військову підготовку)

1. Скажіть, будь ласка, яка загальна чисельність студентів проходить військову підготовку офіцерів запасу у Вашому навчальному закладі станом на 2020-2021 навчальний рік?
2. Серед студентства військової підготовки вашого навчального закладу більше чоловіків чи жінок? Або чоловіків і жінок майже однакова чисельність?
3. Що Ви можете сказати про чисельність жінок на військовій підготовці (вона збільшилася/зменшилася/не змінилася порівняно із минулими роками)? А як щодо чоловіків?
4. Як ви вважаєте, станом на сьогодні військова підготовка стала користуватися більшим попитом серед студентства? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому?

Розділ III

«Гендерні особливості мотивації проходження військової підготовки»

(Мета: дізнатися думку респондента про гендерні особливості мотивації проходження військової підготовки студентами)

1. Як Ви вважаєте, студенти та студентки мають однакову чи різну мотивацію до проходження військової підготовки?

Якщо однакову:

На Вашу думку, що мотивує/спонукає студентів і студенток проходити військову підготовку?

Якщо різну:

На Вашу думку, чому студенти (чоловіки) йдуть на військову підготовку? А студентки? (Наприклад, тому що хочуть працювати у ЗСУ/не хочуть проходити строкову службу)

2. Як Ви вважаєте, військова підготовка та інститут армії загалом — це чоловіча чи жіноча сфера діяльності? Або ж як чоловіча, так і жіноча?

Розділ IV

«Необхідність проходження військової підготовки»

(Мета: дізнатися думку респондента про важливість військової підготовки для України, українського суспільства)

1. На Вашу думку, військова підготовка має бути обов'язковою чи добровільною для проходження? Якщо обов'язковою, то чому? Якщо добровільною, то чому?
2. На Вашу думку, потрібно чи не потрібно залучати студентство до проходження військової підготовки? Якщо так, то які кроки Ви вважаєте ефективними для цього? Якщо ні, то чому?

Розділ V

Кінець інтерв'ю

(Мета: дозаповнити інформацію, яку респондент/респондентка не встиг/встигла зазначити під час інтерв'ю, подяка та прощання з респондентом/респонденткою)

Добре, ми майже закінчили, можливо Вам є що додати? Маєте якісь коментарі?

Думаю, на цьому ми можемо закінчити нашу бесіду. Я дуже дякую Вам, що знайшли час на інтерв'ю та за Ваші цінні думки.

До побачення!

ДОДАТОК В

Таблиці

Таблиця В.1.

**Список українських ЗВО, що мають військові кафедри
(Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян
України за програмою підготовки офіцерів запасу, 2019)**

Місто	Назви ЗВО
м. Київ	Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
	Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
	Київський національний університет імені Тараса Шевченка
	Національна академія внутрішніх справ
	Національна академія Служби безпеки України
	Національний авіаційний університет
	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
	Національний університет біоресурсів і природокористування України
	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
	Українська військово-медична академія
м. Харків	Національна академія Національної гвардії України
	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Продовження табл. В.1.

	Національний університет цивільного захисту України
	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
	Харківський національний медичний університет
	Харківський національний університет внутрішніх справ
	Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
м. Одеса	Військова академія
	Національний університет «Одеська морська академія»
	Одеський державний екологічний університет
	Одеський національний медичний університет
	Одеський національний політехнічний університет
м. Дніпро	Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна
	Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України
	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
	Університет митної справи та фінансів
м. Івано-Франківськ	Івано-Франківський національний медичний університет
	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Продовження табл. В.1.

	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Львів	Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
	Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Вінниця	Вінницький національний аграрний університет
	Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова
	Вінницький національний технічний університет
м. Чернівці	Буковинський державний медичний університет
	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Запоріжжя	Запорізький державний медичний університет
	Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Полтава	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
	Українська медична стоматологічна академія
м. Чернігів	Академія Державної пенітенціарної служби
м. Донецьк	Донецький національний технічний університет
м. Житомир	Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова
м. Кам'янець-Подільський	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Луцьк	Луцький національний технічний університет;

м. Хмельницький	Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
м. Ірпінь	Університет державної фіскальної служби України

Таблиця В.2

**Зв'язок між статтю та мотиваціями до проходження
військової підготовки та його сила (N=136, 2021)**

Мотивація	Chi-Square	Cramer's V
Хочу професійно самореалізуватися у ЗСУ у майбутньому (25%)	0,094	0,094
Хочу отримати військову освіту, нові знання (0%)	0,841	0,841
Втілити свій громадянський обов'язок (стати на захист держави) (0%)	0,185	0,185
Хочу займатися волонтерською діяльністю (допомагати військовим, ЗСУ тощо) (25%)	0,001	0,001
Хочу підписати контракт із ЗСУ (25%)	0,173	0,173
Хочу отримати звання молодшого лейтенанта/ лейтенантки (0%)	0,014	0,014
Хочу отримувати стипендію (25%)	0,000	0,000
Хочу забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому (25%)	0,000	0,000
Наполягли батьки (25%)	0,838	0,838
Хочу наслідувати сімейну професію військового/ військової (50%)	0,593	0,593

Продовження табл. В.2.

Хочу встановити нові дружні/ романтичні стосунки (50%)	0,910	0,910
Хочу підтримувати зв'язок із друзями/ знайомими, які також проходять військову підготовку (50%)	0,324	0,324
Потребую у відстрочці/ не бажаю проходити строкову військову службу (0%)	0,000	0,000
Військова підготовка та освіта загалом — престижна (25%)	0,008	0,008
Військова підготовка популярна серед студентства/ мого оточення (50%)	0,059	0,059
Важко сказати (50%)	0,593	0,593

Таблиця В.3.

Мотивації студентства до проходження військової підготовки (N=136, 2021)

Я пройшов/пройшла / проходжу / планую проходити військову підготовку, тому що	Відповідь	Чоловік	Жінка	Загалом
Хочу професійно самореалізуватися у ЗСУ у майбутньому	Так	5	4	9
		4,7%	13,3%	6,6%
	Ні	101	26	127
		95,3%	86,7%	93,4%
Хочу отримати військову освіту, нові знання	Так	41	11	52
		38,7%	36,7%	38,2%
	Ні	65	19	84
		61,3%	63,3%	61,8%

Продовження табл. В.3.

Втілити свій громадянський обов'язок (стати на захист держави)	Так	17	8	25
		16%	26,7%	18,4%
	Ні	89	22	111
		84%	73,3%	81,6%
Хочу займатися волонтерською діяльністю (допомагати військовим, ЗСУ тощо)	Так	6	8	14
		5,7%	26,7%	10,3%
	Ні	100	22	122
		94,3%	73,3%	89,7%
Хочу підписати контракт із ЗСУ	Так	4	3	7
		3,8%	10%	5,1%
	Ні	102	27	129
		96,2%	90%	94,9%
Хочу отримати звання молодшого лейтенанта/лейтенантки	Так	55	8	63
		51,9%	26,7%	46,3%
	Ні	51	22	73
		48,1%	73,3%	53,7%
Хочу отримувати стипендію	Так	2	8	10
		1,9%	26,7%	7,4%
	Ні	104	22	126
		98,1%	73,3%	92,6%
Хочу забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому	Так	3	7	10
		2,8%	23,3%	7,4%
	Ні	103	23	126
		97,2%	76,7%	92,6%
Наполягли батьки	Так	12	3	15
		11,3%	10%	11%
	Ні	94	27	121

Продовження табл. В.3.

		88,7%	90%	89%
Хочу наслідувати сімейну професію військового/ військової	Так	1	0	1
		0,9%	0%	0,7%
	Ні	105	30	135
		99,1%	100%	99,3%
Хочу встановити нові дружні/ романтичні стосунки	Так	4	1	5
		3,8%	3,3%	3,7%
	Ні	102	29	131
		96,2%	96,7%	96,3%
Хочу підтримувати зв'язок із друзями/ знайомими, які також проходять військову підготовку	Так	3	2	5
		2,8%	6,7%	3,7%
	Ні	103	28	131
		97,2%	93,3%	96,3%
Потребую у відстрочці/ не бажаю проходити строкову військову службу	Так	71	0	71
		67%	0%	52,2%
	Ні	35	30	65
		33%	100%	47,8%
Військова підготовка та освіта загалом — престижна	Так	7	7	14
		6,6%	23,3%	10,3%
	Ні	99	23	122
		93,4%	76,7%	89,7%
Військова підготовка популярна серед студентства/ мого оточення	Так	0	1	1
		0%	3,3%	0,7%
	Ні	106	29	135
		100%	96,7%	99,3%
Важко сказати	Так	1	0	1
		0,9%	0%	0,7%

Продовження табл. В.3.

	Ні	105	30	135
		99,1%	100%	99,3%

Таблиця В.4.

**Що/хто, на думку респондентів, спонукає чоловіків
проходити військову підготовку (N=136, 2021)**

Чоловіків спонукає/спонукають проходити військову підготовку	Відповідь	Чоловік	Жінка	Загалом
Батьки	Так	1	8	9
		2%	40%	12,9%
	Ні	49	12	61
		98%	60%	87,1%
Строкова служба	Так	37	14	51
		74%	70%	72,9%
	Ні	13	6	19
		26%	30%	27,1%
Бажання забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому	Так	1	3	4
		2%	15%	5,7%
	Ні	49	17	66
		98%	85%	94,3%
Бажання отримати військову освіту, нові знання	Так	5	0	5
		10%	0%	7,1%
	Ні	45	20	65
		90%	100%	92,9%
Патріотизм	Так	7	4	11

Продовження табл. В.4.

	Ні	14%	20%	15,7%
		43	16	59
		86%	80%	84,3%
Інтерес до військової сфери	Так	5	1	6
		10%	5%	8,6%
	Ні	45	19	64
		90%	95%	91,4%
Бажання професійно самореалізуватися у військовій сфері	Так	4	1	5
		8%	5%	7,1%
	Ні	46	19	65
		92%	95%	92,9%
Престиж військової підготовки та освіти загалом	Так	1	1	2
		2%	5%	2,9%
	Ні	49	19	68
		98%	95%	97,1%
Бажання отримати військове звання	Так	5	1	6
		10%	5%	8,6%
	Ні	45	19	64
		90%	95%	91,4%

Таблиця В.5.

Що/хто, на думку респондентів, спонукає жінок проходити військову підготовку (N=136, 2021)

Жінок спонукає/спонукають проходити військову підготовку	Відповідь	Чоловік	Жінка	Загалом
---	------------------	----------------	--------------	----------------

Продовження табл. В.5.

Батьки	Так	11	0	11
		22,9%	0%	16,4%
	Ні	37	19	56
		77,1%	100%	83,6%
Бажання займатися волонтерством	Так	1	0	1
		2,1%	0%	1,5%
	Ні	47	19	66
		97,9%	100%	98,5%
Бажання забезпечити себе комфортним матеріальним становищем у майбутньому	Так	0	3	3
		0%	15,8%	4,5%
	Ні	48	16	64
		100%	84,2%	95,5%
Бажання отримати військову освіту, нові знання	Так	9	5	14
		18,8%	26,3%	20,9%
	Ні	39	14	53
		81,3%	73,7%	79,1%
Патріотизм	Так	7	3	10
		14,6%	15,8%	14,9%
	Ні	41	16	57
		85,4%	84,2%	85,1%
Інтерес до військової сфери	Так	12	8	20
		25%	42,1%	29,9%
	Ні	36	11	47
		75%	57,9%	70,1%

Продовження табл. В.5.

Бажання професійно самореалізуватися у військовій сфері	Так	11	2	13
		22,9%	10,5%	19,4%
	Ні	37	17	54
		77,1%	89,5%	80,6%
Гендерні стереотипи	Так	3	1	4
		6,3%	5,3%	6%
	Ні	45	18	63
		93,8%	94,7%	94%
Бажання отримати військове звання	Так	1	1	2
		2,1%	5,3%	3%
	Ні	47	18	65
		97,9%	94,7%	97%
Бажання/примус наслідувати сімейну професію	Так	4	0	4
		8,3%	0%	6%
	Ні	44	19	63
		91,4%	100%	94%
Бажання встановити нові соціальні зв'язки	Так	4	0	4
		8,3%	0%	6%
	Ні	44	19	63
		91,7%	100%	94%
Пільги	Так	1	0	1
		2,1%	0%	1,5%
	Ні	47	19	66
		100%	100%	98,5%

**Що/хто, на думку респондентів, спонукає чоловіків і жінок
проходити військову підготовку (N=136, 2021)**

Чоловіків і жінок спонукає/спонукають проходити військову підготовку	Відповідь	Чоловік	Жінка	Загалом
Батьки, друзі	Так	2	1	3
		8%	14,3%	9,4%
	Ні	23	6	29
		92%	85,7%	90,6%
Престиж військової сфери	Так	0	1	1
		0%	14,3%	3,1%
	Ні	25	6	31
		100%	85,7%	96,9%
Бажання отримати військову освіту, нові знання	Так	4	2	6
		16%	28,6%	18,8%
	Ні	21	5	26
		84%	71,4%	81,3%
Патріотизм	Так	6	4	10
		24%	57,1%	31,3%
	Ні	19	3	22
		76%	42,9%	68,8%
Бажання професійно самореалізуватися у військовій сфері	Так	2	1	3
		8%	14,3%	9,4%
	Ні	23	6	29
		92%	85,7%	90,6%

Продовження табл. В.6.

Строкова служба	Так	13	0	13
		52%	0%	40,6%
	Ні	12	7	19
		48%	100%	54,9%
Бажання отримати військове звання	Так	2	1	3
		8%	14,3%	9,4%
	Ні	23	6	29
		92%	85,7%	90,6%
Бажання самовдосконалити себе, свої навички	Так	1	0	1
		4%	0%	3,1%
	Ні	24	7	31
		96%	100%	96,9%

Таблиця В.7.

Гендерні стереотипи щодо проходження військової підготовки (N=136, 2021)

Стереотипні вислови/думки	Відповідь	Чоловік	Жінка	Загалом
Не пройшов військову підготовку — не чоловік	Так	20	6	26
		39,2%	21,4%	32,9%
	Ні	31	22	53
		60,8%	78,6%	67,1%
Військова підготовка/служба в армії — обов'язок кожного чоловіка	Так	7	2	9
		13,7%	7,1%	11,4%

Продовження табл. В.7.

	Ні	44	26	70
		86,3%	92,9%	88,6%
Мета жінок на військовій підготовці — завести романтичні стосунки	Так	3	1	4
		5,9%	3,6%	5,1%
	Ні	48	27	75
		94,1%	96,4%	94,9%
Військова справа — не для жінок	Так	6	13	19
		11,8%	46,4%	24,1%
	Ні	45	15	60
		88,2%	53,6%	75,9%
Військова підготовка/служба зробить з хлопця справжнього чоловіка	Так	7	1	8
		13,7%	3,6%	10,1%
	Ні	44	27	71
		86,3%	96,4%	89,9%
Чоловіки кращі у військовій підготовці, ніж жінки	Так	0	1	1
		0%	3,6%	1,3%
	Ні	51	27	78
		100%	96,4%	98,7%
Жінкам роблять поблажки на військовій підготовці, бо вони слабші за чоловіків	Так	2	2	4
		4%	7,1%	5,1%
	Ні	48	26	74
		96%	92,9%	94,9%

ДОДАТОК Г

Офіційні відповіді військових кафедр цивільних ЗВО м. Києва



06 02 2021р.

№ 18/321

11033, м. Київ, 33, вул. Володимирська, 64

Проректору з науково-педагогічної
роботи Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
БУГРОВУ В.А.

Шановний Володимире Анатолійовичу!

Повідомляю, що інформаційний запит громадянки Касьянчук Дарини "Про кількість студентів та студенток військової кафедри" (вх. № 44з від 02.02.2021) розглянуто.

Згідно п.4 п.п.4.3 наказу Міністерства оборони України від 27.12.2016 року № 720 "Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ - 2016)", відомості щодо чисельності, кількості та якісних характеристик особового складу містять службову інформацію.

Стороннім особам службова інформація не надається.

З повагою

Начальник Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

генерал-майор

Igor ТОЛОК